

Υποστήριξη νησιωτικών και αραιοκατοικημένων περιοχών στη μετάβαση προς μια πιο κυκλική οικονομία

Άξονας προτεραιότητας – Επενδυτική προτεραιότητα – Ειδικός στόχος 3-1-1
Άξονας προτεραιότητας 3: Προστασία και προώθηση των φυσικών και πολιτισμικών
πόρων της Μεσογείου

Π. 3.3.1: Επιχειρησιακό μοντέλο INCIRCLE

ΠΕ3: Εφαρμογή

Δραστηριότητα 3.1: Υιοθέτηση της αλλαγής: ανάπτυξη επιχειρησιακού μοντέλου για
περιφερειακές / εθνικές στρατηγικές

Υπεύθυνος εταίρος: Επιστημονικό Πάρκο AREA

Τελική έκδοση

Δημόσια διανομή

31/7/2020

Σύνοψη

Εισαγωγή	2
1 Ορισμοί του βιώσιμου τουρισμού και της κυκλικής οικονομίας στον τομέα του τουρισμού	3
2 Τρέχουσες προσεγγίσεις για την κυκλική οικονομία στον τουρισμό	5
2.1 Η προσέγγιση του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO)	5
2.2 Η προσέγγιση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Τουριστικών Δεικτών (ETIS)	7
2.3 Η κοινότητα βιώσιμου τουρισμού («η Κοινότητα») του Προγράμματος MED	10
3 Επιχειρησιακό μοντέλο INCIRCLE	12
3.1 Βασικές αρχές και προσέγγιση	12
3.2 Μεθοδολογία	15
3.2.1 Φάση 1: Ανάλυση πλαισίου	16
3.2.2 Φάση 2: Διακυβέρνηση	17
3.2.2.1 Ομάδες εργασίας ενδιαφερόμενων μερών του INCIRCLE	19
3.2.3 Φάση 3: Κοινό όραμα και στόχοι	21
3.2.4 Φάση 4: Βασικοί επιμέρους στόχοι	22
3.2.5 Φάση 5: Σχεδιασμός μέτρων	23
3.2.5.1 Διασφάλιση πόρων και πηγών χρηματοδότησης	24
3.2.5.2 Ανάπτυξη μελλοντικών σεναρίων εφαρμογής	24
3.2.6 Φάση 6: Παρακολούθηση και αξιολόγηση	25
3.2.6.1 Καθορισμός της διαδικασίας παρακολούθησης	25
3.2.6.2 Αξιολόγηση της ανάπτυξης στρατηγικής	25
Γλωσσάριο	26
Παραρτήματα	28

Εισαγωγή

Το έργο INCIRCLE Interreg MED αποσκοπεί στη δοκιμή μιας νέας μεθοδολογίας που βασίζεται στην εφαρμογή των αρχών της κυκλικής οικονομίας στον τουριστικό τομέα, με εστίαση στις ιδιαιτερότητες και τις συγκεκριμένες ανάγκες των νησιών και των αραιοκατοικημένων περιοχών.

Αυτό το παραδοτέο απευθύνεται κυρίως σε υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και λήψης αποφάσεων, οι οποίοι διαδραματίζουν στρατηγικό ρόλο στην καθοδήγηση των διάφορων περιοχών προς μια πιο κυκλική και βιώσιμη διαχείριση όλων των υπηρεσιών και των προϊόντων που σχετίζονται με τον τουρισμό, και έχουν την ικανότητα να δημιουργήσουν το κατάλληλο περιβάλλον για την ανάπτυξη βιώσιμου τουρισμού.

Βασικός στόχος αυτού του παραδοτέου είναι να προσφέρει ένα πλαίσιο για την ενσωμάτωση κρίσιμων πτυχών της βιωσιμότητας και της κυκλικής οικονομίας σε όλες τις φάσεις χάραξης πολιτικής. Το επιχειρησιακό μοντέλο INCIRCLE προσφέρει καθοδήγηση και στήριξη στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και λήψης αποφάσεων του Προγράμματος MED, **για την ανάπτυξη ολοκληρωμένων περιφερειακών και εθνικών στρατηγικών προς μια πιο κυκλική οικονομία στον τομέα του τουρισμού**, στοχεύοντας στη μείωση του αρνητικού αντίκτυπου του τουρισμού στο περιβαλλοντικό κεφάλαιο των τουριστικών προορισμών, καθώς και στην προστασία των πεπερασμένων φυσικών τους πόρων.

Πρέπει να σημειωθεί ότι το Επιχειρησιακό Μοντέλο αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου εργαλείου που έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του έργου και συμπεριλαμβάνει επίσης μια σειρά από δείκτες κυκλικής οικονομίας στον τομέα του τουρισμού και μια πλατφόρμα βέλτιστων πρακτικών. Αυτά τα τρία στοιχεία σε συνδυασμό μπορούν να χρησιμεύσουν ως εργαλεία έμπνευσης, καθοδήγησης και παρακολούθησης, για τον αποτελεσματικό σχεδιασμό και την εφαρμογή βιώσιμων πολιτικών και πολιτικών κυκλικής οικονομίας.

1 Ορισμοί του βιώσιμου τουρισμού και της κυκλικής οικονομίας στον τομέα του τουρισμού

«Ο τουρισμός είναι ένα κοινωνικό, πολιτισμικό και οικονομικό φαινόμενο που συνεπάγεται τη μετακίνηση προσώπων σε χώρες ή τοποθεσίες εκτός του συνήθους περιβάλλοντος διαμονής τους, για προσωπικούς ή εταιρικούς/επαγγελματικούς λόγους» (Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού - UNWTO, 2020¹). Δεδομένης της πολύπλοκης φύσης του, ο τουρισμός μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνία, το περιβάλλον και την οικονομία. Σε κάποιες περιπτώσεις, όταν δεν υπάρχει ισορροπία και δεν δίνεται προσοχή σε κάθε μία από αυτές τις πτυχές, ο τουρισμός μπορεί να έχει βλαβερές ή αρνητικές επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής των τοπικών κοινωνιών. Συνεπώς, όταν ο τουρισμός λαμβάνει εξίσου υπόψη όλες αυτές τις πτυχές, όπως την ευημερία των τουριστών και του τοπικού πληθυσμού, το περιβάλλον και την αποδοτική χρήση του συνόλου των πόρων, μπορεί να θεωρηθεί βιώσιμος. Με άλλα λόγια, ο βιώσιμος τουρισμός μπορεί να οριστεί ως μια μορφή «τουρισμού που λαμβάνει πλήρως υπόψη τις τρέχουσες και μελλοντικές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού, καλύπτοντας τις ανάγκες των επισκεπτών, της βιομηχανίας, του περιβάλλοντος και των κοινωνιών υποδοχής»², και που, κατά συνέπεια, ενσωματώνει όλες τις πτυχές της βιωσιμότητας ή της πράσινης οικονομίας: περιβάλλον, κοινωνία και οικονομία. Επιπλέον, ο βιώσιμος τουρισμός προσεγγίζει το πολύπλευρο φαινόμενο του τουρισμού υπό το πρίσμα της συμβολής προς τη συνολική επίτευξη των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών.

Θέτοντας την έννοια της βιωσιμότητας στον πυρήνα της πράσινης οικονομίας, αναδύεται και μια επιμέρους έννοια: η κυκλική οικονομία, η οποία μπορεί να οριστεί ως «η οικονομία που βασίζεται εξ' ορισμού στην αποκατάσταση και την αναγέννηση και στοχεύει στη διατήρηση των προϊόντων, των εξαρτημάτων και των υλικών στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο χρηστικότητας και αξίας τους ανά πάσα στιγμή. Στο πλαίσιο αυτής της έννοιας, γίνεται διάκριση ανάμεσα σε τεχνικούς και βιολογικούς κύκλους» (EMF, 2015:48³). Συνεπώς, η κυκλική οικονομία στοχεύει στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αύξηση της αποδοτικότητας, βελτιστοποιώντας τους πόρους και προλαμβάνοντας τη δημιουργία αποβλήτων. Το μοντέλο της κυκλικής οικονομίας βασίζεται στις ακόλουθες αρχές (Ίδρυμα Ellen MacArthur, 2013):

1. Αποκλεισμός των αποβλήτων και της ρύπανσης από τον σχεδιασμό. Τα απόβλητα δεν υφίστανται εφόσον τα προϊόντα σχεδιάζονται και βελτιστοποιούνται με γνώμονα έναν κύκλο αποσυναρμολόγησης και επαναχρησιμοποίησης.
2. Δημιουργία ανθεκτικότητας μέσω της πολυμορφίας. Ο σπονδυλωτός σχεδιασμός, η πολυλειτουργικότητα και η προσαρμοστικότητα αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά για την ανάπτυξη ενός ευρέος φάσματος συστημάτων που παρουσιάζουν μεγαλύτερη ανθεκτικότητα σε εξωτερικές πιέσεις σε σχέση με συστήματα που κατασκευάζονται αποκλειστικά και μόνο με γνώμονα την αποδοτικότητα.
3. Χρήση ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές. Στην κυκλική οικονομία, οι πηγές ενέργειας είναι εκ φύσεως ανανεώσιμες, με στόχο τη μείωση της εξάρτησης από τους πόρους και την αύξηση της ανθεκτικότητας των συστημάτων.

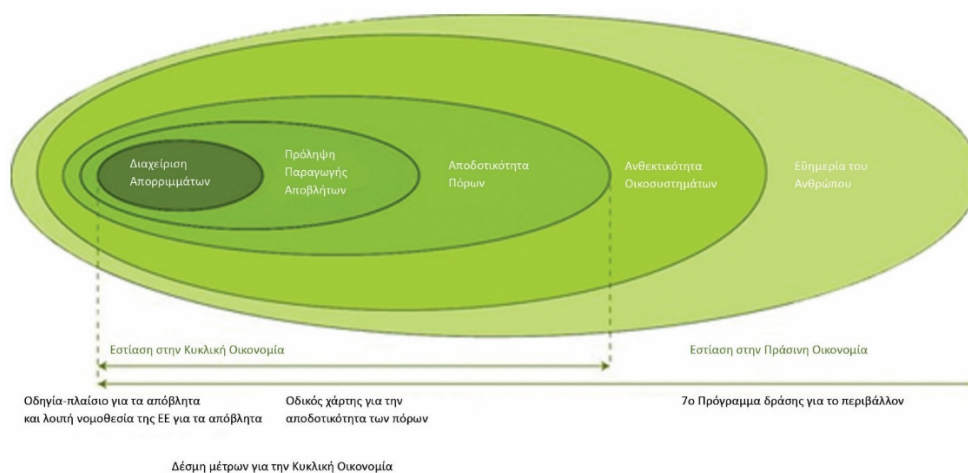
¹ <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms>

² *Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers*, UNEP και UNWTO, 2005, σ.11-12
<http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/DTIx0592xPA-TourismPolicyEN.pdf>

³ https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/EllenMacArthurFoundation_Growth-Within_July15.pdf

4. Λογική «συστήματος». Είναι καθοριστικής σημασίας να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο τα διάφορα μέρη ενός συνόλου επηρεάζουν το ένα το άλλο, καθώς και τις σχέσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στο όλο και τα μέρη του.
5. Τα απόβλητα είναι τροφή. Τα αναλώσιμα συστατικά ενός προϊόντος στην κυκλική οικονομία αποτελούνται σε μεγάλο βαθμό από βιολογικά συστατικά ή «θρεπτικά συστατικά», τα οποία είναι τουλάχιστον μη τοξικά και πιθανόν έως και ωφέλιμα, και μπορούν να επιστραφούν με ασφάλεια στη βιόσφαιρα. Επιπλέον, η κυκλική οικονομία σχετίζεται με τη βελτίωση της ποιότητας (upcycling) των τεχνικών θρεπτικών συστατικών (technical nutrients).

Στο ευρύτερο πεδίο της πράσινης μακροοικονομίας, η κυκλική οικονομία συμπεριλαμβάνει και μια κοινωνική διάσταση, με ιδιαίτερη έμφαση στην αποδοτικότητα, όπως φαίνεται στην Εικόνα 1.

Εικόνα 1: εστίαση της πράσινης και κυκλικής οικονομίας⁴

Η κυκλική οικονομία στον τουρισμό έχει οριστεί ως «ένα μοντέλο ικανό να δημιουργήσει έναν ενάρετο κύκλο, όπου οι στόχοι και η παροχή υπηρεσιών επιτυγχάνονται χωρίς την κατασπατάληση των περιορισμένων πόρων του πλανήτη, δηλαδή των πρώτων υλών, του νερού και της ενέργειας» (Girard & Nocca, 2017). Επιπλέον, η κυκλική οικονομία στον τουρισμό προτείνει ένα μοντέλο που υιοθετείται από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, με βάση μια οικολογικά συμβατή προσέγγιση (Acampra et al., 2018). Εφαρμόζοντας τις αρχές της κυκλικής οικονομίας, οι εταιρείες φιλοξενίας και τουρισμού μπορούν να επιταχύνουν την ανάπτυξη των επιχειρήσεών τους και να κάνουν ένα βήμα μπροστά στη σκέψη και την πράξη, ώστε να δημιουργήσουν μια πιο βιώσιμη εμπειρία για τα ενδιαφερόμενα μέρη στους τομείς της φιλοξενίας και του τουρισμού» (Van Rheede, 2012).

Σε αυτό το πλαίσιο, οι έννοιες της κυκλικής οικονομίας στον τουρισμό και του βιώσιμου τουρισμού διαφέρουν όπως διαφέρει και η κυκλική από τη βιώσιμη οικονομία, αλλά σε σχέση με τον τουριστικό κλάδο. Συνεπώς, η βασική διαφορά, αν μπορούμε να την αποκαλέσουμε έτσι, αφορά την εστίαση: ο βιώσιμος τουρισμός εστιάζει ισοδύναμα σε όλες τις πτυχές της βιωσιμότητας (κοινωνία, οικονομία, περιβάλλον), ενώ η κυκλική οικονομία στον τουρισμό εστιάζει ιδιαίτερα στην αποδοτικότητα των πόρων και στην πρόληψη των αποβλήτων, υιοθετώντας μια προσέγγιση «από λίκνο σε λίκνο».

⁴ Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος, «Κυκλική οικονομία στην Ευρώπη», 2016:31

2 Τρέχουσες προσεγγίσεις για την κυκλική οικονομία στον τουρισμό

Το ζήτημα της προσέγγισης του τουρισμού με πιο βιώσιμο και κυκλικό τρόπο εξετάζεται όλο και συχνότερα τα τελευταία 30 χρόνια, σε διεθνές, ευρωπαϊκό και περιφερειακό επίπεδο. Οι αρχές της κυκλικής οικονομίας προσθέτουν αξία στις προσεγγίσεις που έχουν υιοθετηθεί μέχρι στιγμής. Κατά συνέπεια, οφείλουμε να αξιοποιήσουμε τα επιτεύγματα που έχουν ήδη σημειωθεί σε όλα τα ανωτέρω επίπεδα, ώστε να δημιουργήσουμε ένα μοντέλο INCIRCLE με βάση τις εμπειρίες και τα συμπεράσματα του παρελθόντος, το οποίο μπορεί να υιοθετηθεί από όλες τις περιοχές εφαρμογής του Προγράμματος MED.

2.1 Η προσέγγιση του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO)

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (UNWTO) - η υπηρεσία των Ηνωμένων Εθνών που είναι αρμόδια για την προώθηση του υπεύθυνου, βιώσιμου και καθολικά προσβάσιμου τουρισμού- έχει δεσμευθεί να προωθήσει τον τουρισμό ως εργαλείο για την επίτευξη των **Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ)**, με εστίαση στη μείωση της φτώχειας και την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης σε όλον τον κόσμο. Όπως ορίζεται στο Θεματολόγιο του 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη⁵, οι ΣΒΑ θα πρέπει να ενσωματώνονται στις πολιτικές για τον τουρισμό, με σκοπό την αποσύνδεση της οικονομικής ανάπτυξης από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, μέσω της βιώσιμης και αποδοτικής διαχείρισης των φυσικών πόρων, σε όλα τα στάδια των αλυσίδων αξίας των τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών.

Εικόνα 2: Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών
(Πηγή: ΟΗΕ, 2020)

⁵ Το Θεματολόγιο του 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, το οποίο εγκρίθηκε από όλα τα κράτη μέλη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών το 2015, προσφέρει μια κοινή βάση για την προώθηση της ειρήνης και της ευημερίας των ανθρώπων και του πλανήτη, για το παρόν και το μέλλον. Στον πυρήνα του βρίσκονται οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), οι οποίοι αποτελούν μια επείγουσα έκκληση σε δράση προς όλα τα κράτη - ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα- για τη δημιουργία μιας παγκόσμιας σύμπραξης. Αναγνωρίζεται ότι η εξάλειψη της φτώχειας και άλλων στερημένων θα πρέπει να συνοδεύεται από στρατηγικές που βελτιώνουν την υγεία και την εκπαίδευση, μειώνουν τις ανισότητες και προωθούν την οικονομική ανάπτυξη - αντιμετωπίζοντας παράλληλα την κλιματική αλλαγή και διασφαλίζοντας την προστασία των ωκεανών και των δασών μας.

Συγκεκριμένα, ζητείται η συμβολή του τουριστικού κλάδου στην επίτευξη του ΣΒΑ 12, ο οποίος στοχεύει στη διασφάλιση βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής (SCP).

Σύμφωνα με τον ορισμό που δόθηκε στο Συμπόσιο του Όσλο για τη Βιώσιμη Παραγωγή και Κατανάλωση το 1994, η βιώσιμη παραγωγή και κατανάλωση αφορά «τη χρήση υπηρεσιών και σχετικών προϊόντων που ανταποκρίνονται σε βασικές ανάγκες και προσφέρουν καλύτερη ποιότητα ζωής, ελαχιστοποιώντας παράλληλα τη χρήση φυσικών πόρων και τοξικών υλικών, καθώς και τις εκπομπές αποβλήτων και ρύπων κατά τη διάρκεια ζωής της υπηρεσίας ή του προϊόντος, ώστε να μην τίθενται σε κίνδυνο οι ανάγκες των μελλοντικών γενεών».

Πρόκειται για ένα σημείο καμπής, όπου η θεωρία της ανάπτυξης απομακρύνεται πλέον από τις παραδοσιακές αλυσίδες αξίας και στρέφεται προς μια πιο κυκλική παραγωγή και κατανάλωση, ανοίγοντας τον δρόμο για τον επαναπροσδιορισμό της παραδοσιακής διαδικασίας χάραξης πολιτικής στον τομέα του τουρισμού, μέσω της υιοθέτησης πιο κυκλικών προσεγγίσεων και της ενσωμάτωσης κυκλικών διαδικασιών στη νοοτροπία και τις πρακτικές όλων των ενδιαφερόμενων μερών του τουριστικού κλάδου.

Το 2019, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (UNWTO) σε συνεργασία με το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον, δημοσίευσαν τη «Βασική έκθεση για την ενσωμάτωση της βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής στον τομέα του τουρισμού»⁶, ώστε να διερευνήσουν την ενσωμάτωση της βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής στις διεθνείς πρακτικές χάραξης πολιτικής για τον τουρισμό με βάση την ανάλυση 101 εθνικών τουριστικών πολιτικών.

Η έρευνα αναφέρει ότι οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής γενικά γνωρίζουν αρκετά καλά την ανάγκη ανάπτυξης της βιωσιμότητας στον τομέα του τουρισμού, ενώ εντοπίζει και διερευνά περαιτέρω τα σημαντικότερα εμπόδια για την αποτελεσματική υλοποίηση και διαχείριση του βιώσιμου τουρισμού. Από την έρευνα προκύπτουν τα παρακάτω 3 βασικά συμπεράσματα:

- Παρότι οι πτυχές της βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής (SCP) λαμβάνονται υπόψη στον μακροπρόθεσμο εθνικό τουριστικό σχεδιασμό, υπάρχει ανάγκη βελτίωσης της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης στον τομέα του τουρισμού. Οι μεθοδολογίες και οι τεχνικές σχεδιασμού, μέχρι στιγμής, έχουν την τάση να εστιάζουν περισσότερο στην οικονομική πλευρά του τουρισμού χωρίς να προσεγγίζουν επαρκώς τον περιβαλλοντικό του αντίκτυπο, μέσω τακτικών και έγκαιρων μετρήσεων. Γίνεται έκκληση για την καλλιέργεια μιας κουλτούρας συνεχούς και αποτελεσματικής παρακολούθησης των περιβαλλοντικών συνεπειών του τουρισμού.
- Για να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τις αυξανόμενες περιβαλλοντικές προκλήσεις που συνδέονται με τον τουρισμό, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής θα πρέπει να εξειδικεύσουν την έννοια της βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής σε πιο απτά στοιχεία, τους τομείς αντίκτυπου της βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής⁷ και να εντοπίσουν υπεύθυνα τους τομείς κοινού ενδιαφέροντος που θεωρούνται αυξημένης στρατηγικής σημασίας, καθώς είναι σε θέση να επιφέρουν απτά και πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα.

⁶ UNWTO, [Baseline Report on the Integration of Sustainable Consumption and Production Patterns into Tourism Policies](#), 2019

⁷ διατήρηση της βιοποικιλότητας και βιώσιμη χρήση γης, αποδοτική χρήση ενέργειας, μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, μείωση των αποβλήτων και βελτίωση της αποδοτικής χρήσης των υδάτων

- Η εφαρμογή των πολιτικών στην πράξη αποτελεί συχνά πρόκληση. Θα πρέπει να οριστεί ένα κατάλληλο μείγμα οικονομικών, ρυθμιστικών και μη δεσμευτικών μέσων πολιτικής⁸ από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, ώστε να γεφυρωθεί το χάσμα ανάμεσα στην ανάπτυξη και την υλοποίηση των πολιτικών, με στόχο να μπορέσουν να υλοποιηθούν στην πράξη ο βιώσιμος τουρισμός και η κυκλική οικονομία στον τουρισμό.

Και τα 3 συμπεράσματα, όπως αναφέρονται ανωτέρω, είναι σημαντικά για τη διαδικασία ανάπτυξης της στρατηγικής του INCIRCLE, η οποία προσανατολίζεται προς τη δημιουργία περιφερειακών και εθνικών στρατηγικών για μια πιο κυκλική οικονομία στον τουρισμό, με στόχο:

- Τη δημιουργία μιας δομής περιβαλλοντικής διακυβέρνησης στον τομέα του τουρισμού, σε στοχευμένες περιοχές, για να διασφαλιστεί η μετάβαση προς την υπεύθυνη παραγωγή και κατανάλωση στον τουριστικό τομέα (ΣΒΑ 12).
- Τον εντοπισμό και την επιλογή των σημαντικότερων τομέων παρέμβασης, με διασφάλιση της συμμετοχής, της αποδοχής και της ενσωμάτωσης των στρατηγικών.
- Την υιοθέτηση μιας δέσμης μέτρων και μέσων πολιτικής που θα μπορούν να διασφαλίσουν την εφαρμογή της στρατηγικής και την παραγωγή απτών αποτελεσμάτων.
- Τη μακροπρόθεσμη παρακολούθηση της επίδοσης του τομέα και του περιβαλλοντικού του αντίκτυπου.

2.2 Η προσέγγιση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Τουριστικών Δεικτών (ETIS)

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει συμβάλλει στις προσπάθειες της παγκόσμιας προσέγγισης του τουρισμού με βιώσιμο και κυκλικό τρόπο, δημιουργώντας το δικό της εργαλείο, το οποίο ονομάζεται ETIS (Ευρωπαϊκό Σύστημα Τουριστικών Δεικτών), το 2013. Το ETIS αναθεωρήθηκε και επικαιροποιήθηκε τον Μάρτιο του 2016, μετά από μια πιλοτική φάση εφαρμογής 2 ετών, και είναι πλέον το επίσημο σύστημα που έχει υιοθετηθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την υλοποίηση πολιτικών κυκλικής οικονομίας και βιώσιμων πολιτικών στον τομέα του τουρισμού. Εξελήχθη με βάση ένα σύνολο δεικτών που είχαν ήδη αναπτυχθεί από το 2013 από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος με την ονομασία TOUERM (μηχανισμός παραγωγής εκθέσεων στο θέμα «τουρισμός και περιβάλλον»), κάποιιοι από τους οποίους αντιστοιχούν στους δείκτες του πλαισίου ETIS, καθώς και με βάση τους δείκτες που έχουν αναπτυχθεί σε διεθνές επίπεδο από τον Παγκόσμιο Οργανισμό

⁸ Σύμφωνα με τον ορισμό που παρέχεται στη Βασική Έκθεση του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO), τα μέσα πολιτικής είναι τα πρακτικά μέσα – μεθοδολογίες, μέτρα ή παρεμβάσεις – για την υλοποίηση των πολιτικών. Πρόκειται για εργαλεία που επιφέρουν αλλαγές και οδηγούν στην επίτευξη των στόχων που ορίζονται σε μια πολιτική. Εντοπίζονται 3 βασικά μέσα πολιτικής:

- κανονιστικά και νομικά μέσα: εργαλεία διοίκησης και ελέγχου που επιβάλλουν τις αλλαγές και υποχρεώνουν τους αποδέκτες να συμμορφωθούν με τους κυβερνητικούς κανόνες, στις περισσότερες περιπτώσεις με την απειλή κυρώσεων, π.χ. περιβαλλοντική νομοθεσία για τη βιώσιμη κατανάλωση και παραγωγή.
- οικονομικά και φορολογικά μέσα: εργαλεία κινήτρων και αντικινήτρων που κάνουν κάποιες συμπεριφορές ή πρακτικές περισσότερο ή λιγότερο ελκυστικές οικονομικά, επιβραβεύοντας ή επιβάλλοντας κυρώσεις σε οικονομικές δραστηριότητες, π.χ. φορολογικά κίνητρα για τη στήριξη της βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής.
- μέσα επικοινωνίας και μη δεσμευτικά μέσα: εργαλεία που διευκολύνουν τις επιλογές και ενέργειες κατόπιν ενημέρωσης, μέσω της κοινωνικής αυτορρύθμισης και της μεταφοράς γνώσης, της ενημέρωσης και πειθούς, π.χ. συστήματα καθοδήγησης και πιστοποίησης που διευκολύνουν τη συμμόρφωση των ενδιαφερόμενων μερών με τις προσεγγίσεις και τις αρχές της βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής.

Τουρισμού (UNWTO) και το Παγκόσμιο Συμβούλιο Αειφόρου Τουρισμού (GSTC). Το 2010, το Παγκόσμιο Συμβούλιο Αειφόρου Τουρισμού ανέπτυξε 2 δέσμες κριτηρίων για τον εντοπισμό των ελάχιστων προτύπων βιωσιμότητας που θα πρέπει να πληρούν οι ξενοδοχειακές μονάδες, οι διοργανωτές ταξιδιών και οι τουριστικοί προορισμοί, ώστε να επιτευχθεί η κοινωνική, περιβαλλοντική, πολιτισμική και οικονομική βιωσιμότητα των προορισμών.

Η ομάδα εργασίας ενδιαφερόμενων μερών (SWG) είναι μια διατομεακή ομάδα εργασίας η οποία αποτελείται από οργανισμούς και άτομα που εμπλέκονται σε και ενδιαφέρονται για όλες τις πτυχές του τουρισμού.

Τα βασικά προβλήματα που σχετίζονται με αυτά τα είδη δεικτών είναι η ύπαρξη πολλών διασυνδεδεμένων τομέων (όπως μεταφορές και κινητικότητα, παραγωγή και διαχείριση αποβλήτων, χρήση και διαχείριση υδάτων και ενέργειας, αστική και χωροταξική ανάπτυξη, διαχείριση φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς, κ.λπ.), όπου ο τουρισμός έχει αντίκτυπο στο περιβάλλον, τη βιωσιμότητα και την κυκλικότητα, καθώς και η δυσκολία εύρεσης των σχετικών στατιστικών στοιχείων με το απαραίτητο επίπεδο λεπτομέρειας, σε κάποιες περιπτώσεις. Η δημιουργία ενός συνεκτικού πλαισίου αναφοράς είναι απαραίτητη για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση της βιωσιμότητας και της κυκλικότητας του τουρισμού, καθώς και για τον εντοπισμό των τομέων παρέμβασης κατά τη χάραξη των πολιτικών. Η δυνατότητα βιώσιμης διαχείρισης του τουρισμού συνδέεται με τη βελτίωση της ελκυστικότητας των προορισμών με βάση τους φυσικούς τους πόρους, οι οποίοι σε αντίθετη περίπτωση θα υποβαθμίζονταν, καθώς και με την ανάπτυξη ολοκληρωμένων στρατηγικών που καλύπτουν διάφορους τομείς.

Αυτή είναι η λογική στην οποία βασίζεται η προσέγγιση ETIS, στόχος της οποίας είναι να βοηθήσει τους προορισμούς να παρακολουθούν και να μετρούν την επίδοση του βιώσιμου τουρισμού τους, χρησιμοποιώντας μια κοινή, συγκρίσιμη προσέγγιση σε εθελούσια βάση. Σκοπός του ETIS είναι να αποτελέσει ένα εργαλείο διαχείρισης, πληροφόρησης και παρακολούθησης που βασίζεται στην αυτοαξιολόγηση, τις παρατηρήσεις, τη συλλογή δεδομένων και την ανάλυση που πραγματοποιεί ο ίδιος ο προορισμός⁹.

Ένα από τα βασικά προβλήματα που συνδέονται με την εφαρμογή θεωρητικών εννοιών όπως η βιωσιμότητα και η κυκλικότητα στον τομέα του τουρισμού, είναι ότι επηρεάζεται ένα ευρύ και διαφοροποιημένο φάσμα ενδιαφερόμενων μερών τα οποία, κατά συνέπεια, θα πρέπει να εμπλακούν στη διαδικασία παρακολούθησης, καθώς και στα μεταγενέστερα στάδια που οδηγούν στη στοχευμένη χάραξη πολιτικών. Αυτή η έννοια έχει κεντρική σημασία στο INCIRCLE, οι δράσεις του οποίου βασίζονται στη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών στη θέσπιση και την ενεργοποίηση του συστήματος, καθώς και στη διαβούλευση με τις ομάδες εργασίας ενδιαφερόμενων μερών (SWG), όπως προτείνεται από το ETIS. Η συμμετοχή των ομάδων εργασίας ενδιαφερόμενων μερών διασφαλίζει ότι η διαδικασία αξιολόγησης του αντίκτυπου του τουρισμού σε έναν προορισμό αναλαμβάνεται και συντονίζεται σε τοπικό επίπεδο. Στο πλαίσιο του INCIRCLE, με αυτόν τον τρόπο τίθενται οι βάσεις για τη χάραξη πολιτικών στον τομέα του τουρισμού και την αποτελεσματική

⁹ Για τους σκοπούς του συστήματος δεικτών ETIS, ο προορισμός ορίζεται ως:

- Μια γεωγραφική περιοχή που είναι ή μπορεί να είναι ελκυστική για τους επισκέπτες/τουρίστες
- Ένα μέρος ή περιοχή που αναγνωρίζεται και μπορεί εύκολα να οριστεί ως προορισμός επισκεπτών, και διαθέτει ένα εύρος εγκαταστάσεων και προϊόντων για τουριστικούς σκοπούς
- Ένα μέρος ή περιοχή που προωθείται ως προορισμός
- Ένα μέρος ή περιοχή όπου είναι εφικτή η μέτρηση της προσφοράς και της ζήτησης τουριστικών υπηρεσιών, π.χ. οικονομία επισκεπτών
- Ένα μέρος ή περιοχή όπου η διαδικασία διαχείρισης επισκεπτών συνήθως περιλαμβάνει διάφορα ενδιαφερόμενα μέρη από το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, σε συνδυασμό με την κοινωνία υποδοχής.

«Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Δεικτών για τον Τουρισμό», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μάρτιος 2016

εφαρμογή των μέτρων πολιτικής, ώστε να γίνει ο τουρισμός πιο βιώσιμος και κυκλικός (κυκλική οικονομία) μέσω της υιοθέτησης μιας πολυμερούς προσέγγισης.

Το ETIS αποτελείται από 43 βασικούς δείκτες και ένα ενδεικτικό σύνολο συμπληρωματικών δεικτών, η χρήση και η εφαρμογή των οποίων είναι αρκετά «ελεύθερη», υπό την έννοια ότι οι προορισμοί μπορούν να επιλέξουν ποιοι δείκτες είναι σχετικοί, απαραίτητοι και κατάλληλοι για αυτούς. Επιπλέον, το σύστημα μπορεί να ενσωματωθεί και σε υφιστάμενα συστήματα παρακολούθησης. Η ευελιξία του συστήματος αποτελεί προστιθέμενη αξία καθώς συμβάλει στην εφικτότητα και την επιτυχία του.

Οι 43 βασικοί δείκτες χωρίζονται σε τέσσερις ενότητες¹⁰:

- A. Διαχείριση προορισμού
- B. Οικονομική αξία
- Γ. Κοινωνικός και πολιτισμικός αντίκτυπος
- Δ. Περιβαλλοντικός αντίκτυπος

Ακολουθεί μια ενδεικτική λίστα συμπληρωματικών δεικτών:

- 1. Θαλάσσιος και παράκτιος τουρισμός
- 2. Προσβάσιμος τουρισμός
- 3. Διεθνείς πολιτιστικές διαδρομές.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει την εφαρμογή του ETIS στα επτά κάτωθι βήματα,¹¹ που υποδεικνύουν τη διακυβέρνηση της διαδικασίας, τα οποία έχουν ενσωματωθεί και προσαρμοστεί στο πλαίσιο του INCIRCLE (βλέπε παρ. 6 και 6.1), με την εφαρμογή τους να ξεκινά από έναν τοπικό «ηγέτη» ή τοπικό συντονιστή προορισμού:

- 1. Ευαισθητοποίηση ενδιαφερόμενων μερών και υπεύθυνων χάραξης πολιτικής
- 2. Δημιουργία προφίλ προορισμού χρησιμοποιώντας το έντυπο δημιουργίας προφίλ προορισμού¹²
- 3. Δημιουργία ομάδας εργασίας ενδιαφερόμενων μερών (SWG) όπου συμμετέχουν οργανισμοί και άτομα που εμπλέκονται σε και ενδιαφέρονται για τον τομέα του τουρισμού
- 4. Καθορισμός αρμοδιοτήτων και ευθυνών μέσω κοινής συμφωνίας μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών για τους στόχους και τις σχετικές ενέργειες
- 5. Συλλογή και καταγραφή στοιχείων με στοχευμένες έρευνες όπου είναι απαραίτητο¹³
- 6. Ανάλυση αποτελεσμάτων για την ιεράρχηση των αναγκών και την εκπόνηση σχεδίου δράσης
- 7. Διευκόλυνση της συνεχούς ανάπτυξης και βελτίωσης μέσω μιας στοχευμένης στρατηγικής, της συνεχούς, διευρυμένης χρήσης του ETIS και του εντοπισμού κατάλληλων πηγών χρηματοδότησης.

¹⁰ Για πλήρη λίστα των δεικτών βλ. Παράρτημα IV

¹¹ «Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Δεικτών για τον Τουρισμό», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μάρτιος 2016

¹² http://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators/index_en.htm

¹³ Επιλεγμένα δείγματα εντύπων έρευνας περιλαμβάνονται στο παράρτημα της Εργαλειοθήκης του ETIS και διατίθενται στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

2.3 Η κοινότητα βιώσιμου τουρισμού («η Κοινότητα») του Προγράμματος MED

Τον Νοέμβριο του 2016 δημιουργήθηκε μια κοινότητα βιώσιμου τουρισμού¹⁴ στο πλαίσιο του Προγράμματος, με σκοπό να αξιοποιηθούν τα αποτελέσματα από προγενέστερα και τρέχοντα έργα χρηματοδοτούμενα από το πρόγραμμα MED και να δημιουργηθεί μια σύνδεση ανάμεσα στη μελέτη, την πιλοτική εφαρμογή, την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων και την εδαφική ενσωμάτωση. Αυτή τη στιγμή, η Κοινότητα βρίσκεται στη δεύτερη φάση της και συμπεριλαμβάνει επίσης στρατηγικά, οριζόντια και σπονδυλωτά (modular) έργα, με στόχο τη μεγιστοποίηση των αποτελεσμάτων και του αντίκτυπου στην περιοχή εφαρμογής του προγράμματος MED. Κατά την πρώτη φάση, η οποία ολοκληρώθηκε στο τέλος του 2019, εντάχθηκαν στην Κοινότητα 17 έργα εδαφικής συνεργασίας με πάνω από 200 συνεργαζόμενους οργανισμούς, ενεργούς σε 12 ευρω-μεσογειακές χώρες, εμπλουτίζοντας την Κοινότητα με αποτελέσματα, γνώση και εμπειρίες ώστε να μετατραπεί ο τουρισμός σε πραγματική κινητήριου δύναμη της βιώσιμης ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς.

Τον Οκτώβριο του 2017, η Κοινότητα εξέδωσε τη Διακήρυξη της Αθήνας για τον Βιώσιμο Τουρισμό, όπου τέθηκαν οι βασικοί στόχοι της Κοινότητας που έπρεπε να επιτευχθούν μέχρι το τέλος του 2019:

1. Συμβολή στην αντιμετώπιση των τουριστικών πιέσεων στην περιοχή της Μεσογείου
2. Βελτίωση της ελκυστικότητας και της τουριστικής προσφοράς στην περιοχή της Μεσογείου
3. Ενίσχυση των πρακτικών σχεδιασμού και διαχείρισης προς έναν βιώσιμο τουρισμό
4. Δημιουργία μιας ισχυρής κοινότητας έργων και ενδιαφερόμενων μερών.

Ως μέλος της Κοινότητας, το INCIRCLE συμβάλλει επίσης στην επίτευξη των ανωτέρω στόχων, με την προστιθέμενη αξία ότι υιοθετεί την προσέγγιση της κυκλικής οικονομίας στις πολιτικές και τις πρακτικές που συνδέονται με τον τουρισμό.

Τον Σεπτέμβριο του 2019, η Κοινότητα δημοσίευσε μια σειρά από συστάσεις πολιτικής¹⁵ όπου ορίζει τους τέσσερις πιο επείγοντες τομείς δράσης που θα επιτρέψουν τη μετάβαση προς έναν βιώσιμο παράκτιο και θαλάσσιο τουρισμό στη Μεσόγειο:

1. Παρακολούθηση της βιωσιμότητας: Πού εντοπίζονται τα κενά γνώσης στη χάραξη πολιτικών στον τομέα του τουρισμού; Ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος να καλύψουμε τα κενά στα στοιχεία για τον τουρισμό;
2. Μείωση του περιβαλλοντικού, πολιτισμικού και κοινωνικού αντίκτυπου του τουρισμού στη Μεσόγειο.
3. Διασφάλιση βιώσιμης και υπεύθυνης οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας στη Μεσόγειο, μέσω του τουρισμού. Ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος να αντιμετωπιστεί η περιπλοκότητα του τομέα του τουρισμού, συμπεριλαμβανομένων των τοπικών φορέων, των υπεύθυνων λήψης αποφάσεων και των καταναλωτών;
4. Δημιουργία μηχανισμών διακυβέρνησης που θα οδηγούν τα πολλά και διαφορετικά ενδιαφερόμενα μέρη προς έναν πιο βιώσιμο και υπεύθυνο τουρισμό

Σε συνέχεια των συστάσεων, τον Ιανουάριο του 2020, η Κοινότητα εξέδωσε τέσσερα Ενημερωτικά Δελτία Πολιτικής (Policy Factsheets), με στόχο να καθοδηγήσει τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, με βάση τα

¹⁴ <https://sustainable-tourism.interreg-med.eu/>

¹⁵ <https://sustainable-tourism.interreg-med.eu/policy-recommendations/>

μέχρι τότε αποτελέσματα και τα προϊόντα των έργων της Κοινότητας, αναφορικά με τα ανωτέρω τέσσερα θέματα (αποτελεσματική παρακολούθηση της βιωσιμότητας του τουρισμού¹⁶, εναλλακτικά μοντέλα τουρισμού¹⁷, ο τουρισμός ως κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης¹⁸, η διακυβέρνηση ως εργαλείο του βιώσιμου τουρισμού¹⁹).

Το INCIRCLE πρόκειται να βασιστεί στους ορισμούς των προβλημάτων, τις συστάσεις πολιτικών και τα οράματα που συνοψίζονται στα ανωτέρω έγγραφα, ώστε να αξιοποιήσει στο μέγιστο τα αποτελέσματα και τα προϊόντα των προηγούμενων έργων της Κοινότητας. Επιπλέον, για όλα τα έργα της Κοινότητας θα δοθεί ένα υπόδειγμα εγγράφου συλλογής βέλτιστων πρακτικών που στη συνέχεια θα δημοσιευθεί στην Πλατφόρμα Γνώσης του INCIRCLE, η οποία θα είναι και ένα από τα βασικά προϊόντα του έργου.

¹⁶ <https://sustainable-tourism.interreg-med.eu/news-events/news/detail/actualites/policy-factsheet-1-ensuring-an-effective-monitoring-of-tourism-sustainability-in-the-mediterranean/>

¹⁷ <https://sustainable-tourism.interreg-med.eu/news-events/events/detail/actualites/policy-factsheet-2-promoting-alternative-tourism-models-to-reduce-pressures-in-the-mediterranean-r/>

¹⁸ <https://sustainable-tourism.interreg-med.eu/news-events/events/detail/actualites/policy-factsheet-3-tourism-as-a-strategic-driver-for-inclusive-responsible-and-sustainable-growth/>

¹⁹ <https://sustainable-tourism.interreg-med.eu/news-events/events/detail/actualites/policy-factsheet-4-governance-as-a-tool-for-sustainable-and-responsible-tourism-in-the-mediterranean/>

3 Επιχειρησιακό μοντέλο INCIRCLE

3.1 Βασικές αρχές και προσέγγιση

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζονται όλες οι φάσεις ανάπτυξης πολιτικής, από τη σύλληψη μέχρι την υλοποίηση, εστιάζοντας στους βασικούς τομείς ενδιαφέροντος που σχετίζονται με τους 4 βασικούς πυλώνες του INCIRCLE, όπως φαίνονται στην Εικόνα 2.

Εικόνα 2: Βασικοί τομείς δράσης του INCIRCLE

Κινητικότητα

Ενέργεια

Διαχείριση
Υδάτων

Πρόληψη
Παραγωγής

Ο τουρισμός είναι αναπόσπαστο κομμάτι μιας περιοχής και δεν αποτελεί έναν απομονωμένο οικονομικό τομέα. Αντιθέτως, είναι μέρος μιας πολύπλευρης, πολυδιάστατης πραγματικότητας που επηρεάζει ολόκληρη την κοινωνία, αλλά και την οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική και εδαφική ζωή ενός τόπου, από πολλές απόψεις. Συνεπώς, οι πολιτικές που αφορούν αυτούς τους τομείς ίσως να μην συνδέονται πάντα με την τουριστική προσφορά, καθώς ίσως να μην σχετίζονται άμεσα με τον τουριστικό τομέα. Επιπλέον, στους τομείς εφαρμογής του προγράμματος INCIRCLE, οι δράσεις που σχετίζονται με αυτούς τους τομείς έχουν πάντα αντίκτυπο στον τουρισμό, δεδομένου ότι ο συγκεκριμένος κλάδος αποτελεί τη βασική ή μία από τις βασικές οικονομικές δραστηριότητες της περιοχής.

Η ανάπτυξη των πολιτικών βασίζεται σε ετερογενή στοιχεία μεταβλητών. Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητο να τεθούν οι βασικές κατευθυντήριες γραμμές ώστε να αποφευχθούν τυχόν ασυνέπειες μεταξύ των στόχων, του οράματος και των σχετικών προϊόντων. Το επιχειρησιακό μοντέλο INCIRCLE βασίζεται στον ορισμό του Ιδρύματος Ellen MacArthur για την κυκλική οικονομία και στην προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη χάραξη πολιτικής που έχει σχεδιαστεί για την ανάπτυξη περιφερειακών στρατηγικών έξυπνης εξειδίκευσης (RIS3).

Η προσέγγιση INCIRCLE βασίζεται στις ακόλουθες 5 αρχές:

- **Μείωση (Reduce)**

Η πρώτη αρχή για τη δημιουργία ενός κυκλικού μοντέλου, όπως ορίζεται από το Ίδρυμα Ellen MacArthur, είναι ο αποκλεισμός των αποβλήτων από τον σχεδιασμό²⁰. Πράγματι, σε αυτό το μοντέλο τα απόβλητα δεν υπάρχουν, καθώς θεωρούνται οικονομικό, φυσικό και κοινωνικό κεφάλαιο και, συνεπώς, διατηρούνται σε χρήση για όσο το δυνατό περισσότερο. Αυτή η έννοια έρχεται σε αντίθεση με το γραμμικό μοντέλο, όπου η βασική κινητήρια δύναμη της οικονομίας είναι η χρήση των φυσικών πόρων. Αντιθέτως, σε ένα

²⁰ <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/concept>

μοντέλο κυκλικής οικονομίας, η βασική κινητήρια δύναμη της οικονομίας είναι τα 4R: reduce (μείωση), reuse (επαναχρησιμοποίηση), recycle (ανακύκλωση), recover (ανάκτηση). Οι πολιτικές στον τομέα του τουρισμού είναι σε θέση να προωθήσουν αυτήν την αρχή, προβλέποντας δράσεις που ελαχιστοποιούν την παραγωγή αποβλήτων και βελτιστοποιούν τη χρήση των πόρων (π.χ. νερό και ενέργεια).

▪ Αναγέννηση (Regenerate)

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το μοντέλο της κυκλικής οικονομίας συμπεριλαμβάνει ένα σύστημα στο πλαίσιο του οποίου οι πόροι διατηρούνται σε χρήση όσο το δυνατόν περισσότερο. Η ιδέα που εισάγεται από το Ίδρυμα Ellen McArthur είναι ότι υπάρχουν δύο βασικοί κύκλοι, ο τεχνικός και ο βιολογικός, μέσω των οποίων οι πόροι μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν με βάση το σκοπό για τον οποίο έχουν σχεδιαστεί. Σύμφωνα με τη δεύτερη αρχή του Ιδρύματος Ellen McArthur, η ιδέα που βρίσκεται πίσω από αυτήν την προσέγγιση είναι, αφενός, η βελτιστοποίηση του κύκλου των πόρων μέσω της κυκλοφορίας των εξαρτημάτων και των υλικών των προϊόντων τόσο στον τεχνικό όσο και στον βιολογικό κύκλο, με συλλογή και αντικατάστασή τους σε κάθε επίπεδο επαναχρησιμοποίησης και, αφετέρου, η προσπάθεια αποϋλοποίησης, στο μέτρο του δυνατού, των πόρων που συνδέονται με τον τουρισμό μέσω της ψηφιοποίησης (έντυπα, κρατήσεις κ.λπ.). Αυτή η προσέγγιση βασίζεται στο λεγόμενο πλαίσιο ReSOLVE [regenerate (αναγέννηση), share (διαμοιρασμός), optimise (βελτιστοποίηση), loop (κύκλος), virtualize (ψηφιοποίηση), exchange (ανταλλαγή)²¹], το οποίο στην ουσία συνοψίζει τα όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω. Για το λόγο αυτό, ο τουρισμός δεν θα πρέπει να θεωρείται ένα «νησί» στον ωκεανό άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων, αλλά να εξετάζεται με ολοκληρωμένο τρόπο, που να δημιουργεί συνέργειες μεταξύ τουριστικών και άλλων τοπικών δραστηριοτήτων.

▪ Επανεξέταση (Rethink)

Η αρχή της επανεξέτασης καλεί τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων να απορρίψουν εξολοκλήρου τη γραμμική προσέγγιση και να υιοθετήσουν έναν νέο τρόπο σκέψης αναφορικά με τις διαδικασίες διαχείρισης πόρων στα διάφορα είδη κεφαλαίων. Η εφαρμογή της αρχής της επανεξέτασης βασίζεται στην καλή γνώση του αντίκτυπου που έχουν οι αποφάσεις για τους πόρους στα διάφορα είδη κεφαλαίων και σε όλα τα στάδια του κύκλου ζωής των προϊόντων και των υπηρεσιών. Οποιοδήποτε φιλόδοξο έργο για μια περιοχή δεν μπορεί να επιτύχει αν δεν τύχει ευρείας αποδοχής από τα περισσότερα σχετικά ενδιαφερόμενα μέρη. Συνεπώς, είναι σημαντικό να σχεδιάσουμε και να υλοποιήσουμε εξ' αρχής μια διαδικασία με όσο το δυνατόν λιγότερους αποκλεισμούς, έτσι ώστε τα ενδιαφερόμενα μέρη να νιώθουν μέρος της. Δεδομένου ότι οι κυκλικές πολιτικές επηρεάζουν πολλά διαφορετικά στοιχεία και ενδιαφερόμενα μέρη, απαιτείται μια ολιστική προσέγγιση που θα στοχεύει στην ενσωμάτωση όλων των απόψεων και προσδοκιών, ώστε να εκπονηθεί ένα χρήσιμο, ανθεκτικό και ολοκληρωμένο σχέδιο²². Λόγω της εγκάρσιας φύσης των πολιτικών για τον τουρισμό, είναι απαραίτητη μια τέτοια προσέγγιση που συμπεριλαμβάνει όλους τους επηρεαζόμενους τομείς.

²¹ Ellen MacArthur, «The new plastics economy - Rethinking the future of plastics», 2016

²² «Operational model for Low Carbon Transport Plans for cruise destination cities», Interreg-Med Locations, 2017

▪ Καινοτομία (Innovate)

Μια βιώσιμη και κυκλική πολιτική οφείλει να εστιάζει στο μέλλον, οδηγώντας την κάθε περιοχή προς τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ένα μακρόπνοο όραμα είναι απαραίτητο, καθώς εμπνέει, με ρητό και άρρητο τρόπο, την ανάπτυξη μεμονωμένων ενεργειών. Τον Δεκέμβριο του 2019, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία²³, μια δέσμη μέτρων που θα επιτρέψει στις επιχειρήσεις και τους πολίτες να προχωρήσουν προς τη βιώσιμη ανάπτυξη. Αυτό είναι το ευρωπαϊκό όραμα που συνδέεται με τη Συμφωνία των Παρισίων²⁴ και θα εμπνεύσει τις μελλοντικές ενέργειες μέχρι το 2050. Οι τοπικές κυκλικές πολιτικές θα πρέπει να βασίζονται σε αυτό το μακρόπνοο όραμα και να είναι ιδιαίτερα καινοτόμες, να χρησιμοποιούν νέες ιδέες ή μεθόδους, να προβλέπουν διαφορετικά σενάρια και να δημιουργούν τις συνθήκες για περαιτέρω τοπικές εξελίξεις.

▪ Επαναξιοποίηση (Revalue)

Η αρχή της επαναξιοποίησης (revalue), αναφέρεται στην ικανότητα των υπεύθυνων λήψης αποφάσεων να διατηρήσουν την αξία των πόρων και των προϊόντων στους διάφορους οικονομικούς κύκλους. Αυτή η ικανότητα μπορεί να υποστηριχθεί από διάφορα είδη ενεργειών όπως, για παράδειγμα, συντήρηση και επισκευή, επαναχρησιμοποίηση, αναπροσαρμογή χρήσης, αποκατάσταση, ανακατασκευή, επανεξοπλισμός, ανακαίνιση, ανακύκλωση, ανάκτηση. Αυτή η αρχή απαιτεί συγκεκριμένα τη βελτίωση της συνολικής ικανότητας των κύκλων να ανακυκλώνονται και να αναβαθμίζονται. Η αναβαθμιστική ανακύκλωση (upcycling) συνδέεται με την επαναχρησιμοποίηση, με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργηθεί ένα προϊόν υψηλότερης ποιότητας ή αξίας σε σχέση με το αρχικό. Πιο συγκεκριμένα, η αναβαθμιστική ανακύκλωση αναφέρεται στη διαδικασία μετατροπής δευτερογενών πρώτων υλών/υπο-προϊόντων σε νέα υλικά, εξαρτήματα ή προϊόντα καλύτερης ποιότητας, βελτιωμένης λειτουργικότητας ή/και υψηλότερης αξίας.

²³ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

²⁴ http://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf

3.2 Μεθοδολογία

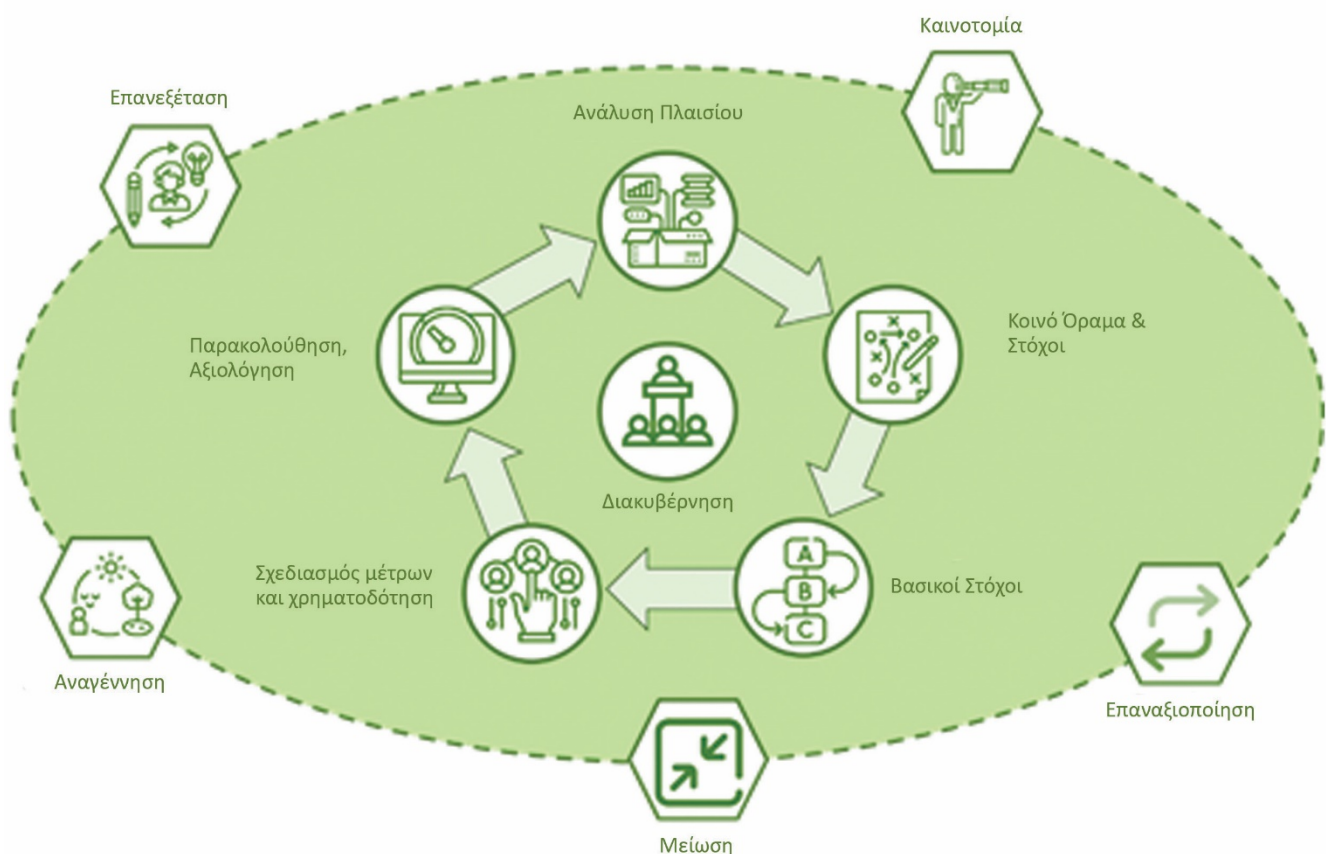
Το Επιχειρησιακό Εγχειρίδιο αναφέρεται στη διαδικασία και τις ενέργειες που πρέπει να ληφθούν ώστε να μεγιστοποιηθεί η πιθανότητα εκπόνησης μιας αποτελεσματικής, φιλόδοξης και ρεαλιστικής περιφερειακής ή εθνικής στρατηγικής, ικανής να επιφέρει συγκεκριμένη αλλαγή προς έναν πιο υπεύθυνο, κυκλικό (κυκλική οικονομία) και βιώσιμο τουρισμό.

Ως πρώτο βήμα, συνιστάται ιδιαίτερα η σύσταση μιας υπεύθυνης ομάδας έργου, καθώς και ο προγραμματισμός μίας ή περισσότερων συναντήσεων ώστε να καθοριστεί το πρόγραμμα εργασίας, τα ορόσημα, τα εμπλεκόμενα άτομα και οι αρμοδιότητές τους, οι προθεσμίες, κ.λπ., αφού εξασφαλιστεί ότι υπάρχουν κοινά σημεία και αντιλήψεις σχετικά με τα βασικά βήματα και τη σημασία τους.

Το γενικό επιχειρησιακό μοντέλο που έχει τη μορφή καθοδήγησης για τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων και χάραξης πολιτικών, μετατρέπεται σε επιχειρησιακό σχέδιο όταν αφορά μια συγκεκριμένη περιοχή και συγκεκριμένες συνθήκες. Figure 3 Η Εικόνα 3 παρουσιάζει τα βασικά βήματα για τον σχεδιασμό κυκλικών πολιτικών, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τις αρχές που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Εικόνα 3: Μεθοδολογία του κυκλικού επιχειρησιακού μοντέλου

Πηγή: Ίδρυμα Ellen McArthur και Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η μεθοδολογία του INCIRCLE περιλαμβάνει 6 φάσεις:

1. **Ανάλυση πλαισίου**, ώστε να κατανοήσουμε το περιβάλλον εντός του οποίου πρόκειται να εφαρμοστεί το επιχειρησιακό μοντέλο,
2. **Διακυβέρνηση**, για την οργάνωση των εργασιών σε όλα τα στάδια, καθώς και τον συντονισμό του διαλόγου ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα μέρη,
3. **Κοινά οράματα και στόχοι**, ώστε να ευθυγραμμιστεί η περιοχή με τους κοινούς στόχους και τις στρατηγικές,
4. **Βασικοί στόχοι**, για την παρακολούθηση των εργασιών και την αναπροσαρμογή ζητημάτων που ενδέχεται να προκύψουν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας,
5. **Σχεδιασμός μέτρων**, για την αποτελεσματική εφαρμογή των μέτρων,
6. **Παρακολούθηση, αξιολόγηση και πηγές χρηματοδότησης**, για την εφαρμογή περαιτέρω δράσεων.

3.2.1 Φάση 1: Ανάλυση πλαισίου

Η προσεκτική αξιολόγηση του πλαισίου είναι απολύτως απαραίτητη για την ανάπτυξη πολιτικών κυκλικής οικονομίας στον τουρισμό, καθώς σε αυτή τη φάση τίθεται η γραμμή βάσης, τεκμηριώνονται τα μέτρα και προτείνονται οι στόχοι. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, οι βασικές αρχές που παρατίθενται στο Κεφάλαιο 3.1 λειτουργούν ως ένα «πρίσμα» που μας επιτρέπει να εξετάσουμε το ευρύτερο πλαίσιο.

Σε αυτό το στάδιο οι στόχοι είναι σαφείς:

- Ανάλυση της περιοχής με σκοπό την κατανόηση των κενών κυκλικότητας και βιωσιμότητας στους τομείς της κινητικότητας, της ενέργειας, των αποβλήτων και της διαχείρισης των υδάτων.
- Μέτρηση των εποχικών πιέσεων: κατά μέσο όρο το 16,5% των συνολικών διανυκτερεύσεων από κατοίκους της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2017 έγιναν τον Ιούλιο, σε αντίθεση με τον Νοέμβριο όπου το ίδιο ποσοστό ήταν μόλις 4,5%²⁵. Αυτή η διαφορά στις τουριστικές πιέσεις που δέχονται οι προορισμοί ενδέχεται να αυξάνεται σημαντικά στην περίπτωση των νησιών και των αραιοκατοικημένων περιοχών, δηλαδή των περιοχών που εντάσσονται στο πρόγραμμα INCIRCLE.
- Αξιολόγηση του αντίκτυπου προηγούμενων δράσεων στην περιοχή και της πιθανότητας περαιτέρω επενδύσεων σε αυτές ή ανακατανομής των πόρων σε άλλες δράσεις,
- Ορισμός δυνατών σημείων που μπορούν να αναδειχθούν ώστε η περιοχή να γίνει πιο ελκυστική τουριστικά: οι πράσινες πολιτικές ως μοχλός τουριστικής ανάπτυξης.

Για την επίτευξη των ανωτέρω στόχων, στη συνέχεια παρουσιάζεται ένας κατάλογος των απαραίτητων δεδομένων που πρέπει να συγκεντρωθούν, καθώς και των ενεργειών που πρέπει να πραγματοποιηθούν για την ανάλυση του ευρύτερου πλαισίου:

- Ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό πλαίσιο αναφοράς για τις πολιτικές βιώσιμου τουρισμού και κυκλικής οικονομίας στον τουρισμό,

²⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Seasonality_in_tourism_demand

- Τρέχοντα στοιχεία και αριθμοί για την κινητικότητα, τα απόβλητα, την ενέργεια, τη διαχείριση των υδάτων και τον τουρισμό,
- Κατάλογος των πολιτικών/των δημόσιων και ιδιωτικών πρωτοβουλιών που βρίσκονται σε ισχύ και συνδέονται με τον βιώσιμο τουρισμό και την κυκλική οικονομία στον τουρισμό,
- Κατάλογος των αρνητικών συνεπειών που συνδέονται με τις τουριστικές ροές,
- Τρέχοντες και πιθανοί οικονομικοί πόροι που μπορούν να διατεθούν στις πολιτικές κυκλικής οικονομίας στον τουρισμό.

Αφού ολοκληρωθεί η συλλογή αυτών των πληροφοριών και θεωρηθούν επαρκώς αντιπροσωπευτικές της κατάστασης, μπορεί να πραγματοποιηθεί μια ανάλυση SWOT, ώστε να αποκτήσουμε μια συνολικότερη εικόνα με στόχο την εκπόνηση μιας δέσμης στρατηγικών ανάπτυξης.

	 	
Εσωτερικά	Δυνατά σημεία	Αδυναμίες
Εξωτερικά	Ευκαιρίες	Απειλές

Εικόνα 4: Διάγραμμα ανάλυσης SWOT

3.2.2 Φάση 2: Διακυβέρνηση

Η διακυβέρνηση είναι κομβικής σημασίας για τη διασφάλιση πιο βιώσιμων και υπεύθυνων μορφών τουρισμού. Στην περιοχή της Μεσογείου, η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και προκλήσεις, η γενική έλλειψη συνεργασίας και κοινών αντιλήψεων μεταξύ των διαφόρων εμπλεκόμενων μερών είναι ένα ζήτημα που μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά μέσω καλύτερων μηχανισμών διακυβέρνησης. Για να αντιμετωπιστεί αυτή η κατάσταση, είναι απαραίτητη η δημιουργία συνεργασιών σε διάφορα επίπεδα, όπως πρωτοβουλιών συνεργασίας δημόσιου-ιδιωτικού τομέα, καθώς και η εμπλοκή και συμμετοχή ενός ευρύτερου φάσματος ενδιαφερόμενων μερών.

Η διακυβέρνηση του βιώσιμου τουρισμού στην περιοχή της Μεσογείου θα μπορούσε να οριστεί ως:

«Μια συντονισμένη, πολυεπίπεδη διαδικασία που απαιτεί συνεργασία ανάμεσα σε δημόσιους, ιδιωτικούς και κοινωνικούς φορείς εντός και εκτός του τουριστικού συστήματος. Με αυτόν τον τρόπο, μπορούν να δημιουργηθούν συνέργειες πολιτικής και ικανότητες για:

- Α. Την επίτευξη κοινών στόχων, την από κοινού ανάπτυξη στρατηγικών έργων, την προώθηση της βιωσιμότητας και τη

Το έργο CO-EVOLVE στο πλαίσιο της Βιώσιμης Κοινότητας Τουρισμού του προγράμματος MED έχει υιοθετήσει πλαίσια πολυεπίπεδης διακυβέρνησης:

Το νομοθετικό πλαίσιο για την ολοκληρωμένη διαχείριση της παράκτιας ζώνης (ΟΔΠΖ) και το νομοθετικό πλαίσιο του θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού (ΘΧΣ))

<https://co-evolve.interreg-med.eu/>

διαχείριση της πολυπλοκότητας, και

- Β. Την επίτευξη ισορροπίας ανάμεσα στην ευημερία των κατοίκων και των τουριστών, την ανταγωνιστικότητα των προορισμών και τις ιδιαίτερες ανάγκες του φυσικού, του δομημένου και του πολιτισμικού περιβάλλοντος»²⁶.

Η ακόλουθη εικόνα²⁷ συνοψίζει και επεξηγεί τις παραπάνω έννοιες:

Εικόνα 5 Αρχές αποτελεσματικής διακυβέρνησης

Η διακυβέρνηση του βιώσιμου τουρισμού καλείται να δημιουργήσει και να διατηρήσει μια λεπτή ισορροπία, ικανή να συμφιλιώσει τις περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικό-πολιτισμικές διαστάσεις της βιωσιμότητας και της κυκλικότητας, υιοθετώντας συντονισμένα στρατηγικά σχέδια και μεθόδους διαχείρισης των τουριστικών δραστηριοτήτων και συνεπειών.

Για να καλλιεργηθεί ένα πνεύμα δέσμευσης και εμπιστοσύνης, μπορούν να υιοθετηθούν εργαλεία συνεργασίας, όπως μνημόνια συνεργασίας (MoU), συμφωνίες συνεργασίας και διακηρύξεις με υπογράφοντες από διάφορα επίπεδα διακυβέρνησης και από όλους τους τομείς που σχετίζονται με την

²⁶ <https://sustainable-tourism.interreg-med.eu/news-events/events/detail/actualites/policy-factsheet-4-governance-as-a-tool-for-sustainable-and-responsible-tourism-in-the-mediterrane>

²⁷ <https://sustainable-tourism.interreg-med.eu/news-events/events/detail/actualites/policy-factsheet-4-governance-as-a-tool-for-sustainable-and-responsible-tourism-in-the-mediterrane>, σελίδα 4

τουριστική δραστηριότητα και τον αντίκτυπό της. Η υιοθέτηση τέτοιου είδους εργαλείων συνιστάται θερμά στο πλαίσιο της κοινοπραξίας INCIRCLE, συμπεριλαμβανομένων των συμφωνιών διάδοσης τεχνογνωσίας έργου (replication agreements) που υπογράφονται με περιφερειακές αρχές οι οποίες βρίσκονται εκτός της κοινοπραξίας, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων που προβλέπονται στη Δέσμη Εργασιών 4 «Μεταβίβαση».

3.2.2.1 Ομάδες εργασίας ενδιαφερόμενων μερών του INCIRCLE

Αναφορικά με τις αρχές που ορίζονται στην ενότητα 2.1, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να εντοπίσουμε τα ενδιαφερόμενα μέρη που θα εμπλακούν και να ορίσουμε τους κατάλληλους μηχανισμούς ώστε να μπορέσουν να λάβουν ενεργά μέρος στη διαδικασία και να ταυτιστούν με αυτή, με στόχο την προσαρμογή των πολιτικών στις ανάγκες της κάθε περιοχής όπως εκφράζονται μέσα από μια συμμετοχική διαδικασία. Επιπλέον, η προσέγγιση που θα υιοθετηθεί θα πρέπει να είναι χωρίς αποκλεισμούς, να είναι συστηματική και ολιστική, ώστε να αποφευχθεί ο κατακερματισμός που θεωρείται χαρακτηριστικό του τουρισμού, λόγω του ότι συμπεριλαμβάνει πολλούς διασυνδεδεμένους τομείς, οι οποίοι ενδέχεται κάποιες φορές να εκφράζουν αντικρουόμενες ανάγκες και απόψεις.

Αυτές οι διαδικασίες θα πρέπει να σχεδιαστούν με βάση τη συνεισφορά των ενδιαφερόμενων μερών και να εντοπίζουν τα απαραίτητα εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξή τους. Η διαδικασία θα πρέπει να συντονίζεται από μια ομάδα με εμπειρία και καλές δεξιότητες, ικανή να πραγματοποιήσει συγκριτική ανάλυση κάθε άποψης, να επικοινωνήσει και να κερδίσει την εμπιστοσύνη. Ο σωστός καθορισμός των προσδοκιών των ενδιαφερόμενων μερών είναι εξίσου σημαντικός με τον σωστό σχεδιασμό της συμμετοχικής διαδικασίας, ο οποίος θα περιλαμβάνει ένα υπόδειγμα της οργανωτικής δομής, τα βασικά ζητήματα που πρόκειται να αντιμετωπιστούν και τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφορες τεχνικές, εργαλεία και τρόποι για την ανάπτυξη και τη διαχείριση της συμμετοχικής διαδικασίας, τα οποία θα πρέπει να επιλεγούν ανάλογα με το είδος των ενδιαφερόμενων μερών, την αναμενόμενη συνεισφορά τους στη διαδικασία, καθώς και τις πληροφορίες που πρόκειται να τους κοινοποιηθούν.²⁸ Σε γενικές γραμμές, οι συμμετοχικές διαδικασίες αντλούν την προστιθέμενη αξία τους από τη διεύρυνση των οπτικών και των αντιλήψεων σχετικά με ένα συγκεκριμένο ζήτημα, δεδομένου ότι η συγκριτική ανάλυση που διεξάγεται εμπλουτίζει όλους τους συμμετέχοντες και κινητοποιεί τον εντοπισμό εναλλακτικών λύσεων που ένα μεμονωμένο άτομο δεν θα μπορούσε να έχει σκεφθεί.

Κατά τον καθορισμό του πλαισίου της διακυβέρνησης, η ομάδα διαχείρισης θα πρέπει να προγραμματίσει συχνές ενημερώσεις των ενδιαφερόμενων μερών, ώστε να καλλιεργηθεί μια στενή και παραγωγική σχέση και να νιώσουν ότι συμμετέχουν και δεσμεύονται από το έργο. Και πάλι, αυτό είναι ένα βασικό βήμα για την ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης ανάμεσα στους βασικούς τουριστικούς παίκτες μιας περιοχής.

Ένα ακόμη βασικό βήμα, όπως προτείνεται από το ETIS²⁹, είναι η υιοθέτηση μιας πολυμερούς προσέγγισης, με τη δημιουργία ομάδων εργασίας ενδιαφερόμενων μερών (SWG), δηλαδή διατομεακών ομάδων στις οποίες συμμετέχουν οργανισμοί και άτομα που εμπλέκονται σε και ενδιαφέρονται για τον τομέα του τουρισμού. Αυτό θα συμβάλει στον καθορισμό προτεραιοτήτων, αρμοδιοτήτων και ευθυνών, αλλά και στη δημιουργία σχέσεων συνεργασίας και συντονισμού μεταξύ των διαφόρων βασικών τουριστικών παικτών.

²⁸ «Operational model for low carbon transport plans for cruise destination cities», Interreg-MED Locations, 2017

²⁹ «Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Δεικτών για τον Τουρισμό», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μάρτιος 2016

Το ιδανικό μείγμα φορέων που συμμετέχουν στις ομάδες εργασίας ενδιαφερόμενων μερών μπορεί να περιλαμβάνει³⁰:

- Τον περιφερειακό/τοπικό οργανισμό τουρισμού και την εταιρεία τουριστικής ανάπτυξης
- Τοπικές υπηρεσίες χωροταξικού σχεδιασμού, συγκοινωνιών και αστικής/αγροτικής ανάπτυξης
- Την υπηρεσία διαχείρισης αποβλήτων (υγρών και στερεών)
- Την υπηρεσία ή την εταιρεία ύδρευσης (σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο)
- Την υπηρεσία ενέργειας ή/και τους προμηθευτές
- Την αρμόδια αρχή ασφάλειας/αστυνομική αρχή
- Την υπηρεσία διαχείρισης δασικών εκτάσεων/προστατευόμενων περιοχών ή πάρκων
- Την αρχή του αερολιμένα/λιμένα (κατά περίπτωση)
- Την τοπική ένωση ξενοδόχων ή τουρισμού
- Ενώσεις ξεναγών, χώρων κατασκήνωσης, τροχόσπιτων, πολυτελών κατοικιών ή διαμερισμάτων
- Σχετικές μη κυβερνητικές οργανώσεις
- Το τοπικό εμπορικό επιμελητήριο
- Συνδικαλιστικές οργανώσεις ή/και ενώσεις εργαζομένων στον τομέα του τουρισμού
- Σχετικά ακαδημαϊκά ιδρύματα που διεξάγουν συναφείς έρευνες.

Ο βαθμός συμμετοχής των φορέων εξαρτάται από την ικανότητά τους να συλλέξουν σχετικά στοιχεία, να επηρεάσουν την χάραξη των πολιτικών και να διατηρήσουν τη δέσμευσή τους στο πρόγραμμα. Επιπλέον, συνιστάται ιδιαίτερα η συμμετοχή των κατοίκων και, ενδεχομένως, των τουριστών.

Μετά το στάδιο της συλλογής των στοιχείων, οι ομάδες εργασίας ενδιαφερόμενων μερών (SWG) λαμβάνουν καθοδήγηση ώστε να φτάσουν σε μια συμφωνία σχετικά με τους στόχους και το αντίστοιχο σχέδιο δράσης, καθώς και τα μέτρα για την επίτευξή τους, όπου ορίζονται ρητά οι αρμοδιότητες και οι ευθύνες όλων. Μετά την εκπόνηση του σχεδίου δράσης για την αντιμετώπιση των βραχυπρόθεσμων προτεραιοτήτων, ακολουθεί η εξέταση της μακροπρόθεσμης στρατηγικής, ώστε να διασφαλιστεί η διάρκεια των αποτελεσμάτων στον χρόνο.

Αυτή η προσέγγιση ενσωματώνεται πλήρως στο INCIRCLE, καθώς δημιουργείται μια ομάδα ενδιαφερόμενων μερών σε κάθε συμμετέχουσα περιοχή, τόσο σε περιφερειακό όσο και σε τοπικό επίπεδο, η οποία λειτουργεί ως χωνευτήριο αντιλήψεων και προωθεί τα κοινά συμφέροντα, διασφαλίζοντας οριζόντια και εγκάρσια συνεργασία και συμμετοχή. Προκειμένου να γίνει αυτό, προγραμματίζονται τουλάχιστον τρεις συναντήσεις κατά τη διάρκεια του έργου, ενώ μπορεί να προγραμματιστούν και επιπλέον συναντήσεις από τους εταίρους πριν από το κλείσιμο του έργου. Κατά την πρώτη συνάντηση, ζητείται από την ομάδα εργασίας ενδιαφερόμενων μερών να εντοπίσει τα βασικά

Μπορούν να προγραμματιστούν επιπλέον συναντήσεις της ομάδας εργασίας ενδιαφερόμενων μερών (SWG) ώστε να επιβεβαιωθούν τα αποτελέσματα και τα προϊόντα της κάθε φάσης του έργου πριν από την έναρξη της επόμενης.

Τα ενδιαφερόμενα μέρη του INCIRCLE συμβάλλουν:

- Στη συλλογή και την ανάλυση στοιχείων, τον ορισμό των αναγκών και του σχεδίου δράσης
- Στον ορισμό του οράματος, των στόχων και των αντίστοιχων μέτρων
- Στον καθορισμό της στρατηγικής και της σχετικής χρηματοδότησης

³⁰ «Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Δεικτών για τον Τουρισμό», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μάρτιος 2016

προβλήματα και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο βιώσιμος τουρισμός, ως μέρος των δραστηριοτήτων αξιολόγησης του έργου που αφορούν την τρέχουσα κατάσταση της κυκλικής οικονομίας στον τουρισμό στις περιοχές εταίρους. Επίσης, η ομάδα εργασίας ενδιαφερόμενων μερών καλείται να υποστηρίξει τη συλλογή στοιχείων και σχετικών πληροφοριών για ανάλυση και αξιολόγηση με βάση τους δείκτες κυκλικότητας του INCIRCLE. Ορίζονται οι αντίστοιχοι στόχοι, και συζητούνται και επιλέγονται τα πιθανά μέτρα για την επίτευξή τους, στο πλαίσιο των 4 πυλώνων του INCIRCLE. Οι καλές πρακτικές που εντοπίζονται από την ομάδα εργασίας ενδιαφερόμενων μερών εντάσσονται στην Πλατφόρμα Γνώσης του INCIRCLE. Όλα τα σχόλια ενσωματώνονται στη στρατηγική που εκπονείται από τις συνεργαζόμενες Περιφερειακές Αρχές (ΠΑ) και τους Εθνικούς Φορείς (ΕΦ), με βάση την καθοδήγηση που παρέχεται από το επιχειρησιακό μοντέλο. Στις επόμενες συναντήσεις της ομάδας εργασίας ενδιαφερόμενων μερών παρέχονται νέα σχόλια στις Περιφερειακές Αρχές και τους Εθνικούς Φορείς και η τελική εκδοχή της στρατηγικής υποβάλλεται στα ενδιαφερόμενα μέρη προς έγκριση.

Για να διευκολυνθεί η συλλογή και η ενσωμάτωση της ανατροφοδότησης, παρέχονται υποδείγματα εγγράφων στους εταίρους, ώστε να αναπτυχθεί μια ομοιογενής μεθοδολογία εργασίας με βάση τη συμμετοχική προσέγγιση, με αποτέλεσμα τη συλλογή των αποτελεσμάτων με οργανωμένο και δομημένο τρόπο.

Η ομάδα εργασίας των ενδιαφερόμενων μερών διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στα περισσότερα στάδια που ορίζονται στο ETIS³¹, όπως αναλύονται στην παράγραφο 3.2., με το οποίο το INCIRCLE είναι πλήρως ευθυγραμμισμένο σε ό,τι αφορά τις βασικές δραστηριότητες δοκιμής, μεταβίβασης και αξιοποίησης μοντέλων και στρατηγικών, για έναν πιο βιώσιμο τουρισμό με χαρακτηριστικά κυκλικής οικονομίας.

Η συμμετοχική προσέγγιση που υιοθετείται στο πλαίσιο του έργου προσφέρει αποτελεσματική στήριξη για την προσαρμογή της μεθοδολογίας του INCIRCLE στις ανάγκες των νησιών και των αραιοκατοικημένων περιοχών, με στόχο την ανάπτυξη περιφερειακών και εθνικών στρατηγικών για τη μετάβαση προς μια πιο κυκλική οικονομία, ικανή να αναπτύξει συντονισμένα μέτρα και μηχανισμούς.

3.2.3 Φάση 3: Κοινό όραμα και στόχοι

Αφού καθοριστεί η διακυβέρνηση της διαδικασίας, έχουν ξεκινήσει οι διαβουλεύσεις των ενδιαφερόμενων μερών και έχει αναλυθεί εις βάθος το ευρύτερο πλαίσιο, το επόμενο βήμα είναι η εκπόνηση της στρατηγικής. Βασικός στόχος αυτής της φάσης είναι:

- Η περιγραφή της τρέχουσας κατάστασης και ο καθορισμός της γραμμής βάσης που θα αποτελέσει το μέτρο σύγκρισης της αλλαγής
- Ο καθορισμός κοινού οράματος σχετικά με την κατεύθυνση που θέλει να ακολουθήσει η περιοχή ως τουριστικός προορισμός με κυκλική οικονομία.
- Ο καθορισμός των βασικών προκλήσεων που θέλει να αντιμετωπίσει η περιοχή.

Και πάλι, αυτά τα τρία στοιχεία βασίζονται στις αρχές που περιγράφονται στο κεφάλαιο 3.1, και είναι σημαντικό όλα, ή σχεδόν όλα, τα ενδιαφερόμενα μέρη να τα μοιράζονται και να συμμετέχουν σε αυτά, ώστε

³¹ Βλ. παράγραφο 1.2.2

να υπάρχει καλή προοπτική διάρκειας και επιτυχίας της πολιτικής για την κυκλική οικονομία στον τουρισμό. Συνεπώς, όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη θα πρέπει να συμμετέχουν σε αυτό το στάδιο, μέσω μιας συμμετοχικής διαδικασίας, και τα αποτελέσματα θα πρέπει να είναι απλά, σαφή και ευνόητα. Σε αυτό το πλαίσιο, χρειάζεται καλός συντονισμός ώστε να ακουστούν οι ανάγκες τους και να πραγματοποιηθεί μια συγκριτική ανάλυση των ζητημάτων από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Αυτό θα οδηγήσει σε μια βαθύτερη κοινή αντίληψη σχετικά με τις πιθανές λύσεις. Η διαδικασία θα πρέπει να σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε τα ενδιαφερόμενα μέρη να είναι σε θέση να υποβάλλουν τακτικά και γρήγορα τα σχόλιά τους, έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια στενή και παραγωγική σχέση ανάμεσα στη διαχειριστική ομάδα της συμμετοχικής διαδικασίας και τα ενδιαφερόμενα μέρη.

3.2.4 Φάση 4: Βασικοί επιμέρους στόχοι

Το όραμα και οι συμφωνηθέντες στόχοι προσφέρουν μια αρκετά σαφή εικόνα της επιθυμητής μελλοντικής κατάστασης και της αλλαγής που επιχειρεί να επιφέρει η στρατηγική. Για να διασφαλιστεί η σωστή παρακολούθηση των επιτευγμάτων και του αντίκτυπου του έργου, θα πρέπει να οριστούν σαφείς δείκτες και επιμέρους στόχοι.

Ορίζονται στρατηγικοί δείκτες μέτρησης αποτελεσμάτων για κάθε βασικό στόχο στρατηγικής. Αναπτύσσεται ένας μικρός αριθμός εύκολα μετρήσιμων και κατανοητών ποιοτικών και ποσοτικών δεικτών, οι οποίοι συνδέονται σαφώς με κάθε έναν από τους στόχους και δίνουν τη δυνατότητα παρακολούθησης της προόδου προς την επίτευξή τους. Πριν αναπτύξουμε δικούς μας δείκτες, είναι σημαντικό να αξιολογήσουμε τη διαθεσιμότητα ήδη καθιερωμένων πρότυπων δεικτών που έχουν χρησιμοποιηθεί αλλού, λαμβάνοντας πληροφορίες από σημαντικά περιφερειακά και τοπικά ενδιαφερόμενα μέρη.

Για κάθε στρατηγικό δείκτη ορίζεται και μια γραμμή βάσης καθώς και μετρήσιμοι επιμέρους στόχοι που, όταν συγκριθούν μεταξύ τους, μας δείχνουν κατά πόσον η στρατηγική έχει επιτύχει τους στόχους της και αν έχει επέλθει η επιθυμητή αλλαγή. Για να διασφαλιστεί η σωστή παρακολούθηση της προόδου σε βάθος χρόνου, οι επιμέρους στόχοι πρέπει να καθορίζουν τα επιθυμητά επιτεύγματα σε σύγκριση με την τρέχουσα κατάσταση μέχρι ένα συγκεκριμένο έτος (π.χ. μείωση κατά 30% των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από την τουριστική κίνηση μέχρι το 2030).

Συμμετοχή των βασικών ενδιαφερόμενων μερών στον καθορισμό των επιμέρους στόχων, ώστε να διασφαλιστεί ότι οι στόχοι είναι ρεαλιστικοί και τυγχάνουν ευρείας υποστήριξης.

Ένα υπόδειγμα για τον καθορισμό δεικτών αποτελεσμάτων στο πλαίσιο του INCIRCLE παρέχεται στο *Παράρτημα Ι - Υπόδειγμα δείκτη αποτελεσμάτων INCIRCLE*.

3.2.5 Φάση 5: Σχεδιασμός μέτρων

Ο ορισμός του «μέτρου» προέρχεται από τις κατευθυντήριες γραμμές για τα ΣΒΑΚ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής³². Στο πλαίσιο του επιχειρησιακού μοντέλου INCIRCLE, το μέτρο ορίζεται ως μια ενέργεια ικανή να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που έχουν εντοπιστεί σε μια περιοχή, συμβάλλοντας στην επίτευξη ενός ή περισσότερων στόχων στρατηγικής.

Για κάθε πυλώνα του INCIRCLE ορίζεται ένα ευρύ φάσμα μέτρων, τα οποία είναι σε θέση να συμβάλουν στο όραμα και τους βασικούς και επιμέρους στόχους που έχουν καθοριστεί.

Επιπλέον, πραγματοποιείται και μια συστηματική εξέταση των μέτρων που έχουν ήδη εφαρμοστεί ή προγραμματιστεί στο πλαίσιο διαθέσιμων τομεακών σχεδίων, καθώς και σχεδίων άλλων τομέων πολιτικής που επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τους τομείς που συνδέονται με τον τουρισμό. Παράλληλα, εντοπίζονται μέτρα που έχουν εφαρμοστεί αλλού με επιτυχία και θα μπορούσαν να υιοθετηθούν και στο συγκεκριμένο περιφερειακό πλαίσιο. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό τα μέτρα να οριστούν σε συνεργασία με τα βασικά ενδιαφερόμενα μέρη, τα οποία θα πρέπει να έχουν άμεση συμμετοχή στη διαδικασία της δημιουργίας και της αξιολόγησης των επιλογών, ώστε να διασφαλιστεί έτσι η σύνταξη ενός ολοκληρωμένου εκτενούς καταλόγου μέτρων που θα είναι σε θέση να καλύψουν τις ανάγκες της περιοχής.

Όταν ορίζουμε τα πιθανά μέτρα, προσπαθούμε να μάθουμε από την εμπειρία των άλλων!

Δεν «επανεφευρίσκουμε τον τροχό» και χρησιμοποιούμε την πλατφόρμα INCIRCLE!

Αφού συνταχθεί ένας ολοκληρωμένος εκτενής κατάλογος μέτρων, τα μέτρα αξιολογούνται από κοινού, με γνώμονα τη ρεαλιστική και έγκαιρη εφαρμογή τους ανάλογα με τους διαθέσιμους πόρους (αρχικός έλεγχος σκοπιμότητας). Στο τέλος επιλέγονται μόνο τα πιο κατάλληλα, εφικτά και οικονομικά αποδοτικά μέτρα.

Τα βασικά ενδιαφερόμενα μέρη συμμετέχουν στην τελική επιλογή, τον καθορισμό και την έγκριση των μέτρων.

Αφού εντοπιστούν τα κατάλληλα μέτρα, θα πρέπει να δημιουργηθούν συνδέσεις μεταξύ τους έτσι ώστε να καθοριστεί η πιο αποτελεσματική χρονική σειρά εφαρμογής. Εντοπίζοντας τις σχέσεις μεταξύ των μέτρων, μπορούμε επίσης να διαπιστώσουμε με ποιο τρόπο σχετίζονται μεταξύ τους και πώς μπορούν να ωφελήσουν το ένα το άλλο κατά τη φάση της πρακτικής εφαρμογής. Η εφαρμογή καλά συνδυασμένων συμπληρωματικών μέτρων έχει αποδειχθεί πιο αποτελεσματική για την αντιμετώπιση των συγκεκριμένων διαστάσεων ενός προβλήματος και των εμποδίων που σχετίζονται με την εφαρμογή των μέτρων, σε σχέση με την εφαρμογή μεμονωμένων μέτρων.

Ωστόσο, υπό αυτό το πρίσμα, είναι σημαντικό τα μέτρα να ορίζονται με αρθρωτό τρόπο, ώστε να συνδέονται στενά μεταξύ τους αλλά ταυτόχρονα να είναι και ανεξάρτητα το ένα από το άλλο. Με αυτόν τον τρόπο, διασφαλίζεται η ξεχωριστή εφαρμογή των μέτρων κατά τη φάση υλοποίησης της στρατηγικής και μειώνεται ο κίνδυνος να επηρεαστεί η εφαρμογή της στρατηγικής λόγω ενός αποτυχημένου μέτρου.

Για κάθε μέτρο που τελικά επιλέγεται θα πρέπει να δίνονται σχετικές πληροφορίες, οι οποίες να απαντούν στα ακόλουθα ερωτήματα:

- ΠΟΙΟΙ στόχοι επιδιώκονται

³² ένα «είδος ευρείας ενέργειας που εφαρμόζεται με στόχο να συμβάλει στην επίτευξη ενός ή περισσότερων στόχων πολιτικής [...] ή στην αντιμετώπιση ενός ή περισσότερων προβλημάτων που έχουν εντοπισθεί».

- ΠΩΣ θα εφαρμοστεί το μέτρο
- ΠΟΙΟΣ θα ωφεληθεί από αυτό
- ΠΟΙΟΣ θα συμβάλλει στην εφαρμογή του και ΠΩΣ
- ΠΟΙΟΙ πόροι και δεξιότητες χρειάζονται
- ΠΟΣΟ θα κοστίσει το μέτρο (κόστη υλοποίησης και λειτουργίας/συντήρησης)
- ΠΟΤΕ θα εφαρμοστεί
- ΠΩΣ θα παρακολουθείται η πρόοδος και η απόδοσή του

Τα μέτρα σχεδιάζονται με γνώμονα τη συγκεκριμένη υλοποίησή τους και το αποτέλεσμα που πρόκειται να επιτύχουν. Συνεπώς, θα πρέπει να οριστούν κατάλληλοι δείκτες προϊόντων για κάθε επιλεγμένο μέτρο, ώστε να παρακολουθείται η πρόοδος και η απόδοσή του σε βάθος χρόνου.

Τα υποδείγματα για τον καθορισμό μέτρων και δεικτών προϊόντων INCIRCLE παρέχονται στο *Παράρτημα II - Υπόδειγμα μέτρου INCIRCLE* και *Παράρτημα III - Υπόδειγμα δείκτη προϊόντων INCIRCLE*.

3.2.5.1 Διασφάλιση πόρων και πηγών χρηματοδότησης

Κατά την υλοποίηση της στρατηγικής, σε πολλές περιπτώσεις το μεγαλύτερο εμπόδιο είναι η ανεπαρκής πρόσβαση σε χρηματοδότηση και η έλλειψη πόρων για την υλοποίηση των συμφωνηθέντων μέτρων. Θα πρέπει να εκπονηθεί ένα υγιές οικονομικό σχέδιο, το οποίο να καθορίζει τη μέθοδο χρηματοδότησης των μέτρων που περιλαμβάνονται στη στρατηγική. Το σχέδιο αναπτύσσεται σε συνεργασία με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, σύμφωνα με την πιο ολιστική προσέγγιση και με αναζήτηση συνεργειών και ευκαιριών σε κάθε κατεύθυνση. Τα βασικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στο σχέδιο χρηματοδότησης είναι τα παρακάτω:

- Καθορισμός πιθανών πηγών χρηματοδότησης,
- Καθορισμός των απαραίτητων ενεργειών για τη διασφάλιση της χρηματοδότησης,
- Καθορισμούς του υπεύθυνου προσώπου/φορέα για τα συμφωνηθέντα μέτρα.

Για να διασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της στρατηγικής, θα πρέπει να συνδυάζονται διαφορετικές πηγές άντλησης πόρων και χρηματοδότησης. Η χρηματοδότηση μπορεί να αντλείται από διάφορες δημοτικές, περιφερειακές, εθνικές και ιδιωτικές πηγές, ή να είναι συνδυαστική, με βάση ένα ευρύ φάσμα χρηματοδοτικών μέσων.

3.2.5.2 Ανάπτυξη μελλοντικών σεναρίων εφαρμογής

Η περιπλοκότητα του πλαισίου, σε συνδυασμό με τους πολλούς εμπλεκόμενους παράγοντες, ενδέχεται να οδηγήσει σε αποκλίσεις και πιθανές μεταβολές.

Συνιστάται ιδιαίτερα η εκπόνηση ενός διαγράμματος Gantt, όπου θα παρουσιάζονται ο χρόνος εφαρμογής και η διάρκεια όλων των προγραμματισμένων μέτρων, ώστε να διασφαλιστεί ο έγκαιρος εντοπισμός πιθανών καθυστερήσεων και αποκλίσεων.

Προτείνεται η εκπόνηση διαφορετικών μελλοντικών σεναρίων εφαρμογής, με σκοπό την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της στρατηγικής σε κάθε περίπτωση, αλλά και τη δυνατότητα προσαρμογής της στις νέες συνθήκες που ενδέχεται να προκύψουν.

Θα πρέπει να προετοιμαστούν τουλάχιστον τρία πιθανά σενάρια για το μέσο/μακροπρόθεσμο μέλλον (10 έως 15 έτη):

- ΣΕΝΑΡΙΟ 1 – Καμία αλλαγή: μη υλοποίηση της στρατηγικής
- ΣΕΝΑΡΙΟ 2 – Βέλτιστη πιθανή υπόθεση: Η στρατηγική σημειώνει μεγάλη επιτυχία
- ΣΕΝΑΡΙΟ 3 – Πιθανότερο σενάριο: η στρατηγική σημειώνει μερική επιτυχία

3.2.6 Φάση 6: Παρακολούθηση και αξιολόγηση

Ο σχεδιασμός της στρατηγικής δεν έχει ολοκληρωθεί πραγματικά μέχρι να καθοριστεί και να οριστικοποιηθεί το σχέδιο παρακολούθησης και χρηματοδότησης. Υπό αυτήν την έννοια, το βήμα 4 συνδέεται αμφίδρομα με το βήμα 3, καθώς απαιτεί η στρατηγική να έχει ήδη εκπονηθεί ενώ παράλληλα την ανατροφοδοτεί, επιφέροντας πιθανές τροποποιήσεις.

3.2.6.1 Καθορισμός της διαδικασίας παρακολούθησης

Η πιθανή επιτυχία της στρατηγικής εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη συνεχή παρακολούθηση της ανάπτυξης και της εξέλιξής της, ώστε να εξετασθεί το κατά πόσον πρέπει να γίνουν τροποποιήσεις ή να ληφθούν νέες ενέργειες. Ο καθορισμός μιας αποτελεσματικής διαδικασίας παρακολούθησης περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία:

- Ορισμός του ατόμου/της ομάδας που έχει την ευθύνη της διαδικασίας παρακολούθησης: καθορισμός του επικεφαλής κάθε βήματος/ορόσημου του έργου
- Καθορισμός των ορόσημων που πρέπει να αξιολογηθούν καθόλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής της στρατηγικής, σε συνδυασμό με τους δείκτες και τις πηγές των στοιχείων που πρέπει να αξιολογηθούν για κάθε διαφορετικό ορόσημο.
- Ορισμός των κρίσιμων σημείων που θα μπορούσαν να έχουν καθοριστικό αντίκτυπο. Καθορισμός των μέτρων που θα πρέπει να ληφθούν σε περίπτωση έλευσης των κρίσιμων αυτών γεγονότων
- Καθορισμός χρονοδιαγράμματος για τα παραπάνω στοιχεία.

Τέλος, η διαδικασία παρακολούθησης, σε συνδυασμό με το χρονοδιάγραμμα και τα ορόσημα, θα πρέπει να συμφωνείται με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη και να γίνεται αποδεκτή από αυτά. Παράλληλα, τα ενδιαφερόμενα μέρη θα πρέπει να ενημερώνονται εγκαίρως για τα αποτελέσματα της παρακολούθησης του έργου, καθόλη τη διάρκειά του.

3.2.6.2 Αξιολόγηση της ανάπτυξης στρατηγικής

Αφού σχεδιαστεί και συμφωνηθεί η διαδικασία παρακολούθησης, ξεκινά η διαδικασία πραγματικής συλλογής και αξιολόγησης των αποτελεσμάτων και της ανατροφοδότησης που προκύπτουν από τους δείκτες, έτσι ώστε να αξιολογηθεί η τρέχουσα κατάσταση σε όλα τα στάδια εφαρμογής. Προτείνεται να δημιουργηθεί μια ετερογενής ομάδα εμπειρογνομόνων που να αξιολογεί περιοδικά την κατάσταση της στρατηγικής και να καταθέτει προτάσεις. Υπό αυτό το πρίσμα, η διαδικασία αξιολόγησης θα είναι πιο αποτελεσματική αν συνδεθεί με προϋπάρχοντα χρονοδιαγράμματα υποβολής εκθέσεων και αν λαμβάνει υπόψη και έκτακτες περιστάσεις που προκαλούνται λόγω απρόβλεπτων γεγονότων.

Γλωσσάριο

Γραμμή βάσης: Η γραμμή βάσης είναι ένα σταθερό σημείο αναφοράς, με το οποίο μπορεί να συγκριθεί η πρόοδος της στρατηγικής και να γίνει μέτρηση των αλλαγών. Χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση της απόδοσης της στρατηγικής σε βάθος χρόνου.

Κυκλική οικονομία: Η κυκλική οικονομία βασίζεται στις αρχές του αποκλεισμού των αποβλήτων και της ρύπανσης από τον σχεδιασμό, της διατήρησης των προϊόντων και των υλικών σε χρήση, καθώς και της αναγέννησης των φυσικών συστημάτων³³. Για περισσότερες πληροφορίες, μπορείτε να ανατρέξετε στους παρακάτω συνδέσμους:

- <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/what-is-the-circular-economy>
- <https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/>
- https://ec.europa.eu/growth/industry/sustainability/circular-economy_en

Ευρωπαϊκό Σύστημα Τουριστικών Δεικτών (ETIS): Το ETIS είναι ένα σύστημα δεικτών, το οποίο είναι κατάλληλο για όλους τους τουριστικούς προορισμούς τους οποίους ενθαρρύνει να υιοθετήσουν μια πιο έξυπνη προσέγγιση απέναντι στον σχεδιασμό του τουρισμού. Για περισσότερες πληροφορίες, μπορείτε να ανατρέξετε στον παρακάτω σύνδεσμο:

- https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators_en.

Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία: Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία είναι ο ευρωπαϊκός οδικός χάρτης για τη βιωσιμότητα της οικονομίας της Ευρώπης, ο οποίος μετατρέπει τις κλιματικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις σε ευκαιρίες σε όλους τους τομείς πολιτικής, και κάνει τη μετάβαση δίκαιη για όλους, χωρίς αποκλεισμούς. Για περισσότερες πληροφορίες, μπορείτε να ανατρέξετε στον παρακάτω σύνδεσμο:

- https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

Αντίκτυπος: οι θετικές και αρνητικές αλλαγές που προκαλούνται, άμεσα ή έμμεσα, εκούσια ή ακούσια, από τη στρατηγική, στο τοπικό κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο, καθώς και στο περιβάλλον.

Δείκτης: ένα σαφώς ορισμένο σύνολο στοιχείων που χρησιμοποιείται για την παρακολούθηση της προόδου επίτευξης ενός συγκεκριμένου στόχου, βασικού ή επιμέρους. Οι στρατηγικοί δείκτες δίνουν τη δυνατότητα μέτρησης της συνολικής απόδοσης της στρατηγικής και, κατά συνέπεια, προσφέρουν μια βάση αξιολόγησης. Σε πιο αναλυτικό επίπεδο, οι δείκτες μέτρων δίνουν τη δυνατότητα παρακολούθησης της απόδοσης συγκεκριμένων μέτρων.

Ορόσημο: αντιπροσωπεύει ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο που χρησιμοποιείται για να μετρήσει την πρόοδο της στρατηγικής προς τον απώτερο στόχο της.

³³ <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/what-is-the-circular-economy>

Στόχος: ευρύτερη δήλωση που περιγράφει τη βελτίωση που επιδιώκουν οι περιφερειακές και τοπικές αρχές. Οι στόχοι προσδιορίζουν τις κατευθύνσεις βελτίωσης και τα πεδία προτεραιότητας, αλλά όχι τα μέσα επίτευξής τους.

Στρατηγικές έρευνας και καινοτομίας για έξυπνη εξειδίκευση (RIS3): η έξυπνη εξειδίκευση είναι μια καινοτόμος προσέγγιση που έχει ως στόχο την κινητοποίηση της ανάπτυξης και της απασχόλησης στην Ευρώπη, διευκολύνοντας κάθε περιοχή να εντοπίσει και να αναπτύξει τα δικά της συγκριτικά πλεονεκτήματα. Μέσω της δημιουργίας συνεργασιών και μιας προσέγγισης από τα κάτω προς τα πάνω, η έξυπνη εξειδίκευση φέρνει σε επαφή τις τοπικές αρχές, την ακαδημαϊκή κοινότητα, τον επιχειρηματικό κόσμο και την κοινωνία των πολιτών, επιδιώκοντας την εφαρμογή μακροπρόθεσμων στρατηγικών ανάπτυξης που υποστηρίζονται από κοινοτικούς πόρους. Για περισσότερες πληροφορίες, μπορείτε να ανατρέξετε στους παρακάτω συνδέσμους:

- https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/smart_specialisation_en.pdf
- <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/what-is-smart-specialisation->
- <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/s3-guide>

Σενάριο: περιγραφή ενός συγκεκριμένου συνόλου μελλοντικών εξελίξεων που σχετίζονται με την εφαρμογή της στρατηγικής.

Ενδιαφερόμενα μέρη: όλα τα άτομα, οι ομάδες ή οι οργανώσεις που επηρεάζονται ή/και μπορούν να επηρεάσουν τη στρατηγική, από το στάδιο του σχεδιασμού, μέχρι την αποδοχή και την εφαρμογή της.

Βιώσιμος τουρισμός: ένα είδος τουρισμού που λαμβάνει υπόψη του όλες τις τρέχουσες και μελλοντικές οικονομικές κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού.

Ανάλυση SWOT: ανάλυση που βασίζεται στον εντοπισμό των δυνατών και αδύναμων σημείων, των ευκαιριών και των απειλών ενός τομέα και χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση της θέσης του και την ανάπτυξη του στρατηγικού σχεδιασμού. Η ανάλυση SWOT αξιολογεί εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες, καθώς και τρέχουσες και μελλοντικές δυνατότητες.

Τουρισμός: Ο τουρισμός είναι ένα κοινωνικό, πολιτισμικό και οικονομικό φαινόμενο που συνεπάγεται τη μετακίνηση προσώπων σε χώρες ή τοποθεσίες εκτός του συνήθους περιβάλλοντος διαμονής τους, για προσωπικούς ή εταιρικούς/επαγγελματικούς λόγους. Αυτά τα άτομα ονομάζονται επισκέπτες (οι οποίοι μπορεί να είναι είτε τουρίστες είτε εκδρομείς, κάτοικοι ή μη κάτοικοι της περιοχής), και ο τουρισμός σχετίζεται με τις δραστηριότητές τους, κάποιες από τις οποίες συνεπάγονται τουριστικές δαπάνες³⁴.

Όραμα: ποιοτική περιγραφή της επιδιωκόμενης αλλαγής που καθοδηγεί την ανάπτυξη βασικών στόχων, στρατηγικών δεικτών και επιμέρους στόχων, καθώς και την επιλογή κατάλληλων μέτρων κατά τη διαδικασία εκπόνησης της στρατηγικής.

³⁴ <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms>

Παραρτήματα

Παράρτημα Ι – Υπόδειγμα δείκτη αποτελεσμάτων INCIRCLE

Παράρτημα ΙΙ - Υπόδειγμα μέτρου INCIRCLE

Παράρτημα ΙΙΙ - Υπόδειγμα δείκτη προϊόντων INCIRCLE

Παράρτημα – Δείκτες ETIS

Παράρτημα V – Λίστα ελέγχου επιχειρησιακού μοντέλου

Παράρτημα Ι

Υπόδειγμα δείκτη αποτελεσμάτων INCIRCLE

Ο ακόλουθος πίνακας συμπληρώνεται για κάθε συμφωνηθέντα δείκτη αποτελεσμάτων:

Δείκτης αποτελεσμάτων στόχου [αναφέρατε τον τίτλο του στόχου]		Τιμές στόχου				Συλλογή στοιχείων και υποβολή εκθέσεων		
Όνομα δείκτη	Ορισμός	Γραμμή βάσης	Έτος αριθμ.	Έτος αριθμ.	Έτος αριθμ.	Συχνότητα και υποβολή εκθέσεων	Εργαλείο συλλογής στοιχείων	Υπεύθυνος συλλογής στοιχείων

Παράρτημα II

Υπόδειγμα μέτρου INCIRCLE

Ο ακόλουθος πίνακας συμπληρώνεται για κάθε μέτρο που επιλέγεται:

Τίτλος μέτρου	
Σύντομη περιγραφή του μέτρου	
Σχετικός στόχος	
Βασική ομάδα-στόχος	
Βασικά ενδιαφερόμενα μέρη και ευθύνες τους	
Βασικές ενέργειες που θα πραγματοποιηθούν	
Απαιτούμενη εξωτερική στήριξη	
Σχετικοί δείκτες προϊόντων και επιμέρους στόχοι	
Υπολογισμός κόστους	
Χρονοδιάγραμμα εφαρμογής	
Συμπληρωματικά μέτρα (εφόσον υπάρχουν)	

Παράρτημα III

Υπόδειγμα δείκτη προϊόντων INCIRCLE

Ο ακόλουθος πίνακας συμπληρώνεται για κάθε συμφωνηθέντα δείκτη προϊόντων:

Δείκτης προϊόντων μέτρου [αναφέρατε τον τίτλο του μέτρου]		Τιμές στόχος				Συλλογή στοιχείων και υποβολή εκθέσεων		
Όνομα δείκτη	Ορισμός	Γραμμή βάσης	Έτος αριθμ.	Έτος αριθμ.	Έτος αριθμ.	Συχνότητα και υποβολή εκθέσεων	Εργαλείο συλλογής στοιχείων	Υπεύθυνος συλλογής στοιχείων

Παράρτημα IV

Βασικοί και συμπληρωματικοί δείκτες ETIS

Ενότητα Α: Διαχείριση προορισμού		
Κριτήρια	Αριθμός αναφοράς δείκτη #	Βασικοί δείκτες ETIS
A.1. Δημόσια πολιτική βιώσιμου τουρισμού	A.1.1	Ποσοστό τουριστικών επιχειρήσεων/καταστημάτων του προορισμού που χρησιμοποιούν σύστημα εθελοντικής πιστοποίησης/επισήμανσης για το περιβάλλον, την ποιότητα, τη βιωσιμότητα ή/και την εταιρική κοινωνική ευθύνη
A.2. Ικανοποίηση πελατών	A.2.1	Ποσοστό τουριστών και αυθημερόν επισκεπτών που είναι ικανοποιημένοι από τη συνολική τους εμπειρία στον προορισμό
	A.2.2	Ποσοστό επισκεπτών που επαναλαμβάνουν την επίσκεψη στον προορισμό/επιστρέφουν (εντός 5 ετών)

Ενότητα Β: Οικονομική αξία		
Κριτήρια	Αριθμός αναφοράς δείκτη #	Βασικοί δείκτες ETIS
B.1. Τουριστική ροή (όγκος και αξία) στον προορισμό	B.1.1	Αριθμός τουριστικών διανυκτερεύσεων ανά μήνα
	B.1.2	Αριθμός αυθημερόν επισκεπτών ανά μήνα
	B.1.3	Σχετική συμβολή του τουρισμού στην οικονομία του προορισμού (% ΑΕΠ)
	B.1.4	Ημερήσια δαπάνη ανά διανυκτερεύοντα τουρίστα
	B.1.5	Ημερήσια δαπάνη ανά αυθημερόν επισκέπτη
B.2 Απόδοση τουριστικών επιχειρήσεων	B.2.1	Μέση διάρκεια διαμονής τουριστών (διανυκτερεύσεις)
	B.2.2	Ποσοστό πληρότητας καταλυμάτων ανά μήνα, και ετήσιος μέσος όρος
B.3 Ποσότητα και ποιότητα απασχόλησης	B.3.1	Άμεση απασχόληση που συνδέεται με τον τουρισμό, ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης του προορισμού
	B.3.2	Ποσοστό εποχικών θέσεων εργασίας στον τομέα του τουρισμού
B.4 Τουριστική εφοδιαστική αλυσίδα	B.4.1	Ποσοστό τροφίμων, ποτών, αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται τοπικά και διατίθενται από τις τουριστικές επιχειρήσεις του προορισμού

Ενότητα Γ: Κοινωνικός και πολιτισμικός αντίκτυπος		
Κριτήρια	Αριθμός αναφοράς δείκτη #	Βασικοί δείκτες ETIS
Γ.1 Αντίκτυπος στην κοινότητα/κοινωνία	Γ.1.1	Αριθμός τουριστών/επισκεπτών ανά 100 κατοίκους
	Γ.1.2	Ποσοστό κατοίκων που είναι ικανοποιημένοι με τον τουρισμό στον προορισμό (ανά μήνα/εποχή)
	Γ.1.3	Αριθμός κλινών σε τουριστικά καταλύματα ανά 100 κατοίκους
	Γ.1.4	Αριθμός δευτερευουσών κατοικιών ανά 100 κατοικίες
Γ.2 Υγεία και ασφάλεια	Γ.2.1	Ποσοστό τουριστών που υποβάλλουν καταγγελία στην αστυνομία
Γ.3 Ισότητα των φύλων	Γ.3.1	Ποσοστό ανδρών και γυναικών που απασχολούνται στον τομέα του τουρισμού
	Γ.3.2	Ποσοστό τουριστικών επιχειρήσεων με γυναίκα στη θέση του γενικού διευθυντή
Γ.4 Συμμετοχή χωρίς αποκλεισμούς/προσβασιμότητα	Γ.4.1	Ποσοστό δωματίων σε τουριστικά καταλύματα που είναι προσβάσιμα από άτομα με αναπηρία
	Γ.4.2	Ποσοστό τουριστικών καταλυμάτων που συμμετέχουν σε αναγνωρισμένα προγράμματα πληροφόρησης για την προσβασιμότητα
	Γ.4.3	Ποσοστό δημόσιων συγκοινωνιών που είναι προσβάσιμες από άτομα με αναπηρία και ειδικές απαιτήσεις πρόσβασης
	Γ.4.4	Ποσοστό τουριστικών αξιοθέατων που είναι προσβάσιμα από άτομα με αναπηρία ή/και συμμετέχουν σε αναγνωρισμένα προγράμματα πληροφόρησης για την προσβασιμότητα
Γ.5 Προστασία και βελτίωση της πολιτιστικής κληρονομιάς, της τοπικής ταυτότητας και των τοπικών πλεονεκτημάτων	Γ.5.1	Ποσοστό κατοίκων που είναι ικανοποιημένοι με τον αντίκτυπο του τουρισμού στην ταυτότητα του προορισμού
	Γ.5.2	Ποσοστό εκδηλώσεων του προορισμού που εστιάζουν στην παραδοσιακή/τοπική κουλτούρα και την κληρονομιά

Ενότητα Δ: Περιβαλλοντικός αντίκτυπος		
Κριτήρια	Αριθμός αναφοράς δείκτη #	Βασικοί δείκτες ETIS
Δ.1. Μείωση των μεταφορών	Δ.1.1	Ποσοστό τουριστών και αυθημερόν επισκεπτών που χρησιμοποιούν διαφορετικούς τρόπους μεταφοράς για να φτάσουν στον προορισμό
	Δ.1.2	Ποσοστό τουριστών και αυθημερόν επισκεπτών που χρησιμοποιούν τοπικές/ήπιας κινητικότητας/δημόσιες υπηρεσίες συγκοινωνιών
	Δ.1.3	Μέση απόσταση (χλμ.) που διανύουν οι τουρίστες και οι αυθημερόν επισκέπτες από το σπίτι τους έως τον προορισμό
	Δ.1.4	Μέσο αποτύπωμα άνθρακα τουριστών και αυθημερόν επισκεπτών που μετακινούνται από το σπίτι τους στον προορισμό
Δ.2. Κλιματική αλλαγή	Δ.2.1	Ποσοστό τουριστικών επιχειρήσεων που συμμετέχουν σε προγράμματα μετριασμού της κλιματικής αλλαγής, όπως αντιστάθμιση εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, συστήματα χαμηλής κατανάλωσης ενέργειας, κ.λπ., και έχουν υιοθετήσει μέτρα και δράσεις «απόκρισης»
	Δ.2.2	Ποσοστό τουριστικών καταλυμάτων και αξιοθεάτων που βρίσκονται σε «ευάλωτες ζώνες»
Δ.3. Διαχείριση στερεών αποβλήτων	Δ.3.1	Παραγωγή αποβλήτων ανά τουριστική διανυκτέρευση, σε σύγκριση με την κατά κεφαλήν παραγωγή αποβλήτων του γενικού πληθυσμού (Kg)
	Δ.3.2	Ποσοστό τουριστικών επιχειρήσεων που διαχωρίζουν τα διάφορα είδη αποβλήτων
	Δ.3.3	Ποσοστό συνολικών αποβλήτων που ανακυκλώνονται ανά τουρίστα σε σύγκριση με τα συνολικά απόβλητα που ανακυκλώνονται ετησίως ανά κάτοικο
Δ.4. Επεξεργασία λυμάτων	Δ.4.1	Ποσοστό λυμάτων του προορισμού που δέχονται τουλάχιστον δευτεροβάθμια επεξεργασία πριν από την απόρριψή τους
Δ.5. Διαχείριση υδάτων	Δ.5.1	Κατανάλωση νερού ανά τουριστική διανυκτέρευση σε σύγκριση με τη γενική κατανάλωση νερού των κατοίκων ανά νύχτα
	Δ.5.2	Ποσοστό τουριστικών επιχειρήσεων που λαμβάνουν μέτρα για τη μείωση της κατανάλωσης νερού
	Δ.5.3	Ποσοστό τουριστικών επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν ανακυκλωμένο νερό
Δ.6. Χρήση ενέργειας	Δ.6.1	Κατανάλωση ενέργειας ανά τουριστική διανυκτέρευση σε σύγκριση με τη γενική κατανάλωση ενέργειας των κατοίκων ανά νύχτα
	Δ.6.2	Ποσοστό τουριστικών επιχειρήσεων που λαμβάνουν μέτρα για τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας
	Δ.6.3	Ποσοστό της ετήσιας κατανάλωσης ενέργειας που προέρχεται από ανανεώσιμες πηγές (Mwh) σε σύγκριση με τη συνολική ετήσια κατανάλωση ενέργειας στον προορισμό
Δ.7. Προστασία τοπίου και βιοποικιλότητας	Δ.7.1	Ποσοστό τοπικών επιχειρήσεων στον τομέα του τουρισμού που υποστηρίζουν ενεργά την προστασία, τη διατήρηση και τη διαχείριση της τοπικής βιοποικιλότητας και των τοπίων

Ενδεικτική λίστα συμπληρωματικών δεικτών

Θαλάσσιος και παράκτιος τουρισμός

Επιβάτες και λιμένες

Αριθμός εισερχόμενων και εξερχόμενων επιβατών ανά λιμένα, ανά μήνα

Αριθμός αγκυροβολίων που διατίθενται για σκάφη αναψυχής

Ποιότητα υδάτων

Ποσοστό ρύπανσης των θαλάσσιων υδάτων ανά 100 ml (κολοβακτηρίδια, καμπυλοβακτηρίδια)

Παραλίες

Ποσοστό παραλιών με γαλάζια σημαία

Έκταση και όγκος αναπλήρωσης της ακτής

Συνολικά χλμ. παραλιών με ελεύθερη είσοδο σε σχέση με τα συνολικά χλμ. παραλίας

Ποσοστό παραλιών προσβάσιμων από όλους

Αριθμός ημερών ανά έτος κατά τις οποίες η παραλία/ακτή είναι κλειστή λόγω ρύπανσης

Προσβάσιμος τουρισμός

Πολιτική βιώσιμου τουρισμού

Ποσοστό προορισμού που διαθέτει στρατηγική/σχέδιο δράσης προσβάσιμου τουρισμού, με συμφωνηθείσες διαδικασίες παρακολούθησης, ελέγχου ανάπτυξης και αξιολόγησης

Ισότητα/προσβασιμότητα

Ποσοστό τουριστικών καταλυμάτων με δωμάτια που είναι προσβάσιμα από άτομα με αναπηρία ή/και συμμετέχουν σε αναγνωρισμένα προγράμματα πληροφόρησης για την προσβασιμότητα

Διαθέτει ο προορισμός κάποιο συγκεκριμένο άτομο ή γραφείο διαχείρισης προσβασιμότητας διαθέσιμο στο κοινό;

Ποσοστό επιχειρήσεων που διαθέτουν προϋπολογισμό για βελτιώσεις στον τομέα της προσβασιμότητας

Μείωση του αντίκτυπου των μεταφορών

Ποσοστό προσβασιμότητας για κάθε μεταφορική κατηγορία του προορισμού, π.χ. δημόσιες συγκοινωνίες, ιδιωτικά πούλμαν, μικρά λεωφορεία, ταξί ή minicab.

Διεθνείς πολιτιστικές διαδρομές

Έρευνα διαχείρισης προορισμού

- Είναι ο προορισμός σας μέρος μιας πολιτιστικής διαδρομής πιστοποιημένης από το Συμβούλιο της Ευρώπης;
- Αν ναι, υπάρχει κάποια πολιτική για την αύξηση της ορατότητας της πολιτιστικής διαδρομής;
- Αν ναι, συμμετέχει η τοπική κοινότητα στην εν λόγω πολιτική;
- Διοργανώνονται πολιτιστικές/τουριστικές εκδηλώσεις που σχετίζονται με την πολιτιστική διαδρομή στον προορισμό σας;
- Εμφανίζεται το λογότυπο της πολιτιστικής διαδρομής του Συμβουλίου της Ευρώπης στα έγγραφα ή στα γραφεία τουρισμού;
- Ποσοστό τουριστικών υπηρεσιών που διατίθενται στον προορισμό και εστιάζουν στο θέμα της πολιτιστικής διαδρομής

Έρευνα επιχειρήσεων

- Βρίσκεται η επιχείρηση εντός μιας πολιτιστικής διαδρομής πιστοποιημένης από το Συμβούλιο της Ευρώπης;
- Αν ναι, σχετίζονται τα προϊόντα της επιχείρησής σας με το θέμα/τις δραστηριότητες της πολιτιστικής διαδρομής;
- Αν ναι, αναφέρεται η σύνδεση με την πολιτιστική διαδρομή στις επικοινωνίες σας για την επιχείρηση/τα προϊόντα;
- Το γεγονός ότι βρίσκεστε εντός μιας πολιτιστικής διαδρομής προωθεί/κάνει ορατή την επιχείρηση/τα προϊόντα σας;

Έρευνα κατοίκων

- Οφέλη που προκύπτουν για την κοινότητα χάρη στην πολιτιστική διαδρομή του προορισμού
- Γνωρίζει η κοινότητα για την πολιτιστική διαδρομή;
- Συμμετέχει η τοπική κοινότητα στις ενέργειες που διοργανώνονται στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της πολιτιστικής διαδρομής;
- Προκύπτουν πλεονεκτήματα για εμένα από την πολιτιστική διαδρομή που βρίσκεται στον προορισμό μου;
- Ποσοστό κατοίκων που είναι ικανοποιημένοι από τη συμμετοχή και την επιρροή τους στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη της πολιτιστικής διαδρομής
- Ποσοστό κατοίκων που έχουν θετικές ή αρνητικές απόψεις για τον αντίκτυπο της πολιτιστικής διαδρομής στην ταυτότητα του προορισμού
- Αντίκτυπος της πολιτιστικής διαδρομής στον διακριτικό χαρακτήρα του προορισμού και την τοπική ταυτότητα, τον πολιτισμό και την κληρονομιά του προορισμού
- Αντίκτυπος της πολιτιστικής διαδρομής στην ποιότητα ζωής του προορισμού
- Ποσοστό κατοίκων που έχουν θετικές απόψεις για τον αντίκτυπο της πολιτιστικής διαδρομής στον τουρισμό
- Αντίκτυπος της πολιτιστικής διαδρομής στις πολιτιστικές και τουριστικές υπηρεσίες του προορισμού

Παράρτημα V

Φάση 0: Προκαταρκτική φάση	
Έχει διασφαλιστεί η κοινή διυπηρεσιακή κατανόηση της στρατηγικής του INCIRCLE	☐
Έχει δημιουργηθεί η βασική διυπηρεσιακή ομάδα	☐
Έχουν καθοριστεί οι βασικές εσωτερικές αρμοδιότητες, τα ορόσημα και οι προθεσμίες	☐
Φάση 1: Ανάλυση πλαισίου	
Έχουν οριστεί οι ανάγκες για δεδομένα, με βάση τις πολιτικές προτεραιότητες και τους πιθανούς στόχους.	☐
Τα διαθέσιμα δεδομένα έχουν εντοπιστεί και η ποιότητά τους έχει ελεγχθεί.	☐
Έχουν εντοπιστεί τα κενά των δεδομένων και έχουν οριστεί νέες πηγές δεδομένων.	☐
Έχει εξασφαλιστεί η ασφαλής διαχείριση των δεδομένων.	☐
Έχει συμφωνηθεί η κοινή χρήση των δεδομένων με τους εξωτερικούς κατόχους των δεδομένων.	☐
Έχει ολοκληρωθεί η συλλογή επιπλέον δεδομένων, εφόσον είναι απαραίτητο.	☐
Φάση 2: Διακυβέρνηση	
Έχει γίνει εντοπισμός και ανάλυση των βασικών ενδιαφερόμενων μερών	☐
Τα βασικά ενδιαφερόμενα μέρη έχουν προσκληθεί να λάβουν μέρος στην ομάδα εργασίας ενδιαφερόμενων μερών	☐
Η ομάδα εργασίας ενδιαφερόμενων μερών του INCIRCLE έχει συσταθεί και λειτουργεί	☐
Φάση 3: Όραμα και στόχοι	
Έχει γίνει περιγραφή της τρέχουσας κατάστασης (γραμμή βάσης) της κυκλικής οικονομίας στον τουρισμό, με βάση την οποία θα μπορέσει να μετρηθεί η πρόοδος του έργου.	☐
Έχουν συζητηθεί και αναλυθεί τα προβλήματα και οι ευκαιρίες με βασικά ενδιαφερόμενα μέρη και πολίτες.	☐
Έχει δημιουργηθεί ένα κοινό όραμα, από κοινού με τα βασικά ενδιαφερόμενα μέρη	☐
Το όραμα έχει αναθεωρηθεί ώστε να είναι σε θέση να κατευθύνει την ανάπτυξη στόχων.	☐
Έχουν εντοπισθεί οι προκαταρκτικοί στόχοι.	☐
Οι προκαταρκτικοί στόχοι έχουν συζητηθεί με τα βασικά ενδιαφερόμενα μέρη.	☐
Έχει επιλεγεί το τελικό σύνολο στόχων.	☐
Φάση 4: Βασικοί στόχοι	
Έχουν καθοριστεί ποσοτικοί και ποιοτικοί δείκτες προϊόντων για όλους τους στόχους	☐
Έχει καθοριστεί το σύνολο των στρατηγικών βασικών δεικτών, συμπεριλαμβανομένης της μορφής των εκθέσεων και της μεθόδου μέτρησης.	☐
Τα βασικά ενδιαφερόμενα μέρη έχουν λάβει μέρος στον καθορισμό των επιμέρους στόχων.	☐
Έχει αναπτυχθεί ένα κατάλληλο σύνολο στόχων που μπορούν να επιτευχθούν τοπικά.	☐
Φάση 5: Σχεδιασμός μέτρων	
Έχουν αναλυθεί τα μέτρα που έχουν ήδη εφαρμοστεί και σχεδιαστεί.	☐
Έχει γίνει ανταλλαγή εμπειριών με τους υπεύθυνους σχεδιασμού άλλων προορισμών, πόλεων και περιφερειών	☐
Έχει δημιουργηθεί ένας εκτενής κατάλογος πιθανών μέτρων.	☐
Τα κατάλληλα μέτρα έχουν αξιολογηθεί με γνώμονα την αποτελεσματικότητα, την αποδοχή	☐

και την οικονομική τους αποδοτικότητα.	
Έχει καθοριστεί ένας μικρότερος κατάλογος με τα πιο ενδιαφέροντα μέτρα	☐
Διατίθενται λεπτομέρειες για τις προδιαγραφές και τον υπολογισμό κόστους των επιλεγμένων μέτρων.	☐
Έχουν εντοπιστεί πιθανές δέσμες μέτρων που αναμένεται να οδηγήσουν σε συνέργειες και να υπερνικήσουν τα εμπόδια εφαρμογής.	☐
Έχουν επιλεγεί οι τελικές δέσμες μέτρων.	☐
Έχει επιλεγεί το τελικό σύνολο δεικτών για τα μέτρα, συμπεριλαμβανομένης της μορφής των εκθέσεων και της μεθόδου μέτρησης.	☐
Έχει διασφαλιστεί η χρηματοδότηση.	☐
Φάση 6: Παρακολούθηση και αξιολόγηση	
Έχει καθοριστεί η διαδικασία παρακολούθησης της στρατηγικής, με ορόσημα και αρμοδιότητες.	☐
Έχει καθοριστεί η διαδικασία αξιολόγησης της στρατηγικής, με ορόσημα και αρμοδιότητες.	☐